

NÁDAY BÉLA ARGENTINÁBAN

1920 FEBRUÁR—MÁRCIUS—ÁPRILIS

KIUTAZÁS. AZ ÉLET BUENOS-AIRESBEN. GAZDASÁGI, POLITIKAI, TÁRSADALMI, MŰVÉSZETI, KULTURÁLIS VISZONYOK ARGENTINÁBAN. TANULSÁGOK KIVÁNDORLÓK RÉSZÉRE. A MAGYARSÁG HELYZETE DÉLAMERIKÁBAN STB.

RÁKOSI JENŐ BUDAPESTI HIRLAP UJSÁGVÁLLALAT RT. KIADÁSA
1920

Ára 20 korona

NÁDAY BÉLA

ARGENTINÁBAN

1920 FEBRUÁR - MÁRCIUS - ÁPRILIS

BUDAPEST, 1920

I. FEJEZET.

A forradalmak telén Bécsből Nápolyig.

Utazás Triesztbe. Matrózok sztrájkja. Szomoru karácsony. A Columbia utasai. Egy magyar erdőmérnök.

Bécs, 1919 december 21. Kora reggel van, alig öt óra, még sűrű éjszakai köd fekszik az osztrák fővároson, a gázlámpák halványan, sápadtan csillogó fényében robog velem a kocsí a Süd-Bahnhofra. A Déli Vasút pályaudvarán már rengeteg ember tolong, sok-sok ezren akarnak utazni ma reggel, mert ez az utolsó vonat Trieszt felé. Az osztrák kormány ugyanis a szénhiány miatt máától kezdve, 1920 január 3-áig megszüntette a vasuti közlekedést Ausztria területén. És az emberek most vad üvöltéssel tapossák egymást a pályaudvaron, hogy helyet kapjanak az utolsó vonaton. Sok gyűrött arcú, álmos ember, köztük sok száz kivándorló, akik, mint a patkányok a süllyedő hajóról, menekülnek a háború rémségeitől agyongyötört, nehéz forradalmi lázban vergődő Ausztriából, Magyarországból . . . Borzalmas küzdelem után feljutottam az egyik első osztályú kocsira. Egy ismerősömet pillantottam meg a kocsí ablakában. egy *Hauszka* nevű osztrák kapitányt, akivel először az uruguayi konzulátuson találkoztam, amikor utleveleinket láttamoztattuk. És elhagytuk Bécset. A vonat a rettenetes megterhelés következtében minden eresztékében recsegtve-ropogva ment tovább. Minden állomáson újabb ostrom indult meg a lépcsők ellen és így csigalassúsággal haladhattunk Trieszt felé. Harminchárom óráig tartott az út Bécs-től Triesztig és sehol, egyetlen állomáson nem lehetett semmi eledelt kapni, a vasuti éttermek mindenütt be-

zárva, borzalmas volt azoknak a szenvedése, akik nem vittek magukkal elegendő utravalót. Végre 22-ikén délután 2 órakor Triesztbe érkeztünk.

A kikötőben horgonyzott a *Columbia* nevű személyszállításra berendezett kereskedelmi hajó, most a *Lloyd Triestino, Cossulich Társaság*, azelőtt *Austro-Americana*. Ezzel a hajóval utaztam Argentínába. Az indulás időpontja december 31-ikére volt kitűzve, de a hajó matrózai sztrájkba léptek. Triesztben igen gyakoriak ezek a sztrájkok, minden csekélység miatt a munkabeszüntetés fegyverét használják a hajók legénységei és így történt, hogy január 7-éig Triesztben kellett vesztegelnünk. Budapest polgármesterének, *Bódy Tivadarnak* a fiával együtt töltöttem a várakozási időt. Közben karácsony volt és mi egy hotel-szobában, távol szeretteinktől, mélységes szomorúsággal ünnepeltük a szent estét, távol szép Magyarországtól, ahol a bizonytalan, véres sors ádáz kegyetlenséggel üldözi népünket . . . És Szilveszter este lett és nekünk torkunkon akadt a jókedv gyönyöző itala . . . A kis szobában ültünk az ablak mellett és kibámultunk a zuzmarás utcákra. Trieszt aludt már, amikor mi még mindig ott ültünk az ablaknál és néztünk . . . néztünk, Trieszten túl . . . egy kicsiny ország felé, ahol most orgiáit tartja a szenvedés és lassan, elbusult szavaink nyomán a vágyakozás könnye csordult ki a szemünk sarkán . . .

Azok az utasok, akik, mint kivándorlók, már Bécsben megváltották hajójegyüket, az elindulás kitűzött napjától kezdve a hajóstársaság ellátásában részesülnek. Így történt most is és a sztrájk ideje alatt a hajóstársaság szállójában helyezték el a kivándorlókat. A hajójegy ára a teljes ellátással együtt Trieszttől Argentínáig, illetve Buenos-Ayresig a következő:

Fedélköz	12.000 korona
II. osztály	26.000 „
I. osztály	32.000 „

A fedélközben, mely a III. osztálynak felel meg, utazik a kivándorlók többsége, míg az első és második

osztályon számozott helyek vannak és ezeket csak vagyonos utazók töltik be.

1920 január 7-ikén reggel a *Columbia* fölszedte horgonyát és ólmos esőben megindult hosszú útjára. Ezer fedélközi utasa volt a hajónak, akik között 370 osztrák tiszt a családjával vándorolt ki az Ujvilágba. Vérmes reményekkel, megátalkodott bizakodással indultak ezek a tisztek az új hazába. Nem is sejtették, milyen-szörnyű megpróbáltatások várnak még rájuk. Remény, jókedv és bizalom ömlött el a fedélközön, erős emberek az erejükben biztak, éles elmék a tudással reméltek új életet megalapozni, a föld munkásai rengő, nagy buzatáblákat láttak már sárgallani a kezük munkája nyomán Argentina bevetetlen, óriási nagyságu mezőségein és mindenki egyformán hitt valami rettenetes megbabonázottsággal abban a mérhetetlen gazdagságban, abban a csodás jólétben, amely odakünn, a La Plata vidékén vár reá. Mert arról semmiféle prospektus nem ad hirt, hányan térnek vissza a délamerikai kivándorlottak közül szerencsésen, boldogan, gazdagon, avagy hányan alapozzák meg odakünn akármilyen verejtékes munkával is gyönyörűnek álmódott jövőjüket. Könyvemben megkísérlem föltárni a csalódásoknak azt az iszonyuan keserű láncolatát, amelyen ezek a rózsás reményekkel eltelt emberek keresztülmennek, amig végül is elpusztulnak.

A II. osztályon, ahol én is utaztam, 50 hely volt, természetesen az utolsóig kiadva. Egy-két utitársammal csakhamar megismerkedtem, így *Devrient* argentinai nagybirtokossal, a bécsi Burg-Színház híres rendezőjének nagybátyjával, aki családját vitte most magával Argentínába, továbbá *Rodolpho Luck* chilei millomos német posztókereskedővel, aki ugyancsak hozzátartozóiért jött Európába. Még sok gyáros, millomos utazott velünk együtt, akik a háboru rettenetes hat éven keresztül el voltak családjaiktól szakítva és csak most nyílt végre alkalmuk nejükét, gyermekeiket hazavinni Argentínába. Az első osztályon, mivel a hajó nem csupán személyszállító, hanem kereskedelmi hajó is volt, mindössze 8 hely volt. Ezeken a

helyeken az uruguayi konzul utazott haza családjával s így az egész elsőosztályt kizáróan ő foglalta el.

Utítársaim között nemsokára magyarokat is felfedeztem, így egy erdőmérnököt, akit az Argentinában vélt hatalmas erdőségek csábítottak kivándorlásra. Amikor Devrient nagybirtokos az erdőmérnök terveit hallotta, a magyarság iránt érzett meleg szeretettel jegyezte meg:

— Kedves uram, hisz Argentinában száz meg száz mérföldet is bejárhat, amíg egy-egy erdőségre bukkan! Ne keressen ön erdőt odakünn, mert iszonyu lesz a csalódása. Szívesen adok önnek állást birtokaimon, szegődjék az én szolgálatomba!

És az erdőmérnök, fanatikusan reménykedő honfitársam, a hajón el is fogadta a Devrient ajánlatát és megegyezett az argentinai milliommossal. De alig hogy Buenos-Ayresbe érkeztünk, a mérnök kijelentette, hogy ő mégis csak elindul erdőt keresni, ahol önálló munkával jobban érvényesülhet. És nekivágott a mérhetetlenül nagy Argentinának — erdőt keresni. Mikor eltávozott, Devrient elgondolkozva szólt hozzám:

— Meglátja, uram, hosszú ideig fog bolyongani, kísérletezni, míg végre koldusan, lerongyolódottan fog visszatérni *hozzám*, ha ugyan még emlékezni fog a nevemre és könyörögni fog az általam ajánlott állásért!

Még sok magyar utazott a Columbián, legnagyobbbrészt menekült kommunisták, akik a fedélköz utasai közt jártak-keltek. Nyughatatlan lelkük még itt, a hajón sem pihent, hanem beszéltek, izgattak, agitáltak Marx tanainak a szellemében és folyton-folyvást álmokat, terveket szőttek, világrészekről, ahol agyrémeik valóra válnak. Az egyikről később hallottam még odakünn, Buenos-Ayresben. Az argentinai bolysevik-mozgalom agitátorává szegődött és annak leveretésével súlyosan bűnhődött. A többi eltűnt a szemeim elől.

A Columbia pedig nyilegyenesen siklott előre és nemsokára a nyílt tengeren voltunk. Amíg az öbölből kiértünk a sik tengerre, az egyik árbockosárban egy matrózt láttam, aki különös távcsővel a tenger mélyét figyelte. Amint megtudtam, ez az őrtállás a lerakott

és a hajók útját még mindig veszélyeztető aknamezők miatt van, mert még érintetlenül megvannak az osztrák-magyar hadihajók által elhelyezett aknák. Mikor a hajó kiért a nyílt tengerre, az őrtállás megszűnt.

Künn a sötétzöld Adrián. A fedélzeten vagyok és nézem, mint töri át a nap a köd sűrű kárpitját. Az eddig lágyan ringó hajónk most egyszerre táncolni kezd. Január 7-ike van és itt a tengeren úgy tűnik fel, mintha februárnak is vége volna már. Arany-szinű téli délelőtt van, a tengeren fehérén tajtékzó hullámokat szánt a hajónk és már az Appennini-félsziget mellett haladunk . . .

Ekkor már az utasok háromnegyed része megkapta a tengeri betegséget.

Csak a legmerészebb fantázia képzelheti el azt a rut látványt, ami akkor a fedélközön a szemlélő elé tárult. A fedélköz utasai csak este 6 órakor mehetnek le hálótermükbe és reggel 7 órakor már el kell hagyniok azt. Egész nap a fedélközön vannak, tehát a legnagyobb szennyben és bűzben, amit a tengeri betegség következtében maguk az utasok okoznak.

A fedélköz utasait, köztük a 370 osztrák tisztet és családtagjaikat, a hajóstársaság meglehetősen mostohán kezelte. Ugy étkeztek, mint egy hadsereg legénysége, csajkákból, füles edényekből, amelyeket nekik maguknak kellett kimosniok. Ruhanemüiket is ők maguk mosták és mivel a hajón tartályokban levő édesvíz a főzéshez volt szükséges, sós tengervízben kellett kimosni fehérnemüiket, olyan vízben, amelyben a szappan nem habzik . . . Jég hiányában ivóvizük 15—16 fokos meleg édesvíz volt.

A hajón 12 élő vágómarha volt, melyek épp úgy megkapták a tengeri betegséget, mint az emberek. Amikor e beteg állatok már nem tudtak lábukon állani, levágták őket. A hajó előrése, ahol a vágómarhák kivégzése történt, piroslott a kiömlött rengeteg vértől.

A fedélköz utasai közös mosdóban tisztálkodtak, képzelhető, milyen mérhetetlen volt a szenny ezek között a szegény emberek között.

A II. osztályon természetesen európai stílusú volt az utazók ellátása. Table d'hôte-rendszer szerint étkeztünk, külön kajütben háltunk és fedélzetünk is elegáns és kényelmes volt.

Négynapos utazás után Nápolyban kikötöttünk.

II. FEJEZET.

Az Atlanti-Oceánon át — Argentínába.

*Ujabb kivándorlók. Megérkezés Almeriába. „Vakutasok.” Spanyol-betegség. A Kanári-szigetek. Teme-
tés a tengeren. Rio de Janeiro. Karantén. Ügynökök.
Santosban.*

Január 11-én este érkeztünk meg Nápolyba, ott-
hon ilyenkor csikorgó tél van, itt, mintha enyhe ős-
z lenne, úgy hogy bár téliruhában járunk, a felsőkabát
már lekerült rólunk. Másnap hajónk újabb 600 kiván-
dorlót vett fel, legtöbbször délolaszokat, akik elvi-
selhetetlen szennyet hoztak magukkal a fedélközre.

Több mint ezerhatszáz ember zsufolódott össze
a fedélközön. Férfiak, nők, gyermekek, aggok, áldott
állapotban levő asszonyok a csomagjaikkal, egymás
hegyén-hátán, irtózatossággal. És ebben
a rettenetes kaoszban lettek rosszul az ujonnan ér-
kezettek a tengeri betegség következtében, szinte egy-
máson heverték az emberek, az élősdiék ijesztő mér-
tékben elszaporodtak és állandó sirás, jajgatás, viny-
nyogás tette még elviselhetlenebbé a helyzetet. Az
osztrák tiszték között fenyegető hangulat lett urrá.
Másnap, amikor hajónk kifutott a nápolyi kikötőből,
küldöttséget menesztettek a kapitányhoz és a küldött-
ség szónoka szenvedelmes hangon követelte, hogy
őket, mint intelligens katonatiszti családokat azonnal
különítsék el a délolasz söpredéktől. Szavait így fe-
jezte be az osztrák főhadnagy:

— Ha a legrövidebb idő alatt a kapitány ur ké-
résünknek nem tesz eleget, mi a legvégsőkre el va-
gyunk szánva. Bedobjuk az olaszokat a tengerbe!

Az erélyes felszólalásnak meg is volt a hatása. Az osztrák tisztli családokat a hajó előrszébe telepítették.

A II. osztályon semmiféle incidens nem fordult elő. Az élelmezés bőséges, sőt mondhatnám, túl sok is volt, csak a legtöbben nem bírlák az erős olajjal főzött ételeket enni. A hajó élelmezési biztosa egy Bruno Maron nevezetű ember volt. Lelkiismeretlen, hűtlen alkalmazottja volt a hajóstársaságnak. Nem gondoskodott sem elég friss főzőolajról, sem tojásról, vajról, még elegendő jégről sem, úgy hogy amikor az Ekvátor alá érkeztünk, a fikkasztó hőségben nem volt jég az ivóvíz hűtésére. Meleg vízzel kellett oltani iszonyu szomjuságunkat. Ez az ember a hajón annyi gázságot követelt el, hogy az utasok végül is egy panaszírást adtak nekem, azzal a kéréssel, hogy mivel én ugyanis visszautazom nemsokára Triesztbe, adjam át a panaszt a hajóstársaság igazgatóságának. Különösen azt sérelmezték az utasok, hogy tartalék-élelmiszerről a biztos egyáltalában nem gondoskodott, ugyannyira, hogyha például csavarlórés, vagy gépjavítás miatt hajónknak esetleg hosszabb ideig kellett volna a nyílt tengeren vesztegelni, *éhen pusztulhattunk volna*. A panaszt visszautazásomkor valóban benyújtottam az igazgatósághoz, amire Bruno Maron urat rögtön elmozdították állásából.

A Columbia január 16-án már spanyol kikötőbe futott be. *Almeriába* érkeztünk. A Sierra Nevada alján van ez a gyönyörű szép városka, hófehérre meszelt, laposfedelű házakkal, ragyogóan tiszta utcákkal. A szegény nép a hegy oldalába vájt üregekben lakik. Reggel kilenc órakor, amikor ideérkeztünk, az utcák még kihaltak, az üzletek bezárva. Almeriában tíz órakor kezdődik az élet. Akkor nyitják az üzleteket, kávéházakat. Az utcákon a reggeli órákban legtöbbször csak *kecskéket* látni, amelyek megállnak egy-egy ház előtt, mindig pontos időben, a házból kijön a szolgáló és egy félliter tejet fejt a kecskéből. Ugy látszik, ezek a kecskék már annyira okosak és betanítottak, hogy sehol senkinek nem adnak félliternél több tejet. Minden kecskének van így két

háza, amelyek részére minden reggel hűségesen átadja tejét.

Amikor Almeriából elindultunk, érdekes dolog játszódott le a hajón. Általános vizsgálatot tartottak, minden zeg-zugot átkutattak, nincsenek-e a Columbián ugynevezett „vakutasok“. A „vakutasok“-at Pesten „lógósok“-nak hívják. Ezek azok az emberek, akik fizetés nélkül, jegy nélkül felszöknek a hajóra, ott elrejtőznek és így próbálnak kijutni az Újvilágba. A Columbián hat ilyen „vakutast“ szedtek össze, egyiket a hajó légkürtőjéből huzzák ki, a másik a pincében rejtőzött el egy üres olajoshordóban és mindegyik nagyon meg volt rémülve, hogy most eltávolítják őket. Négy munkást vittek így vissza Almeriába és két intelligens 14—16 éves tanulót, akik bizonyára a sok kalandos regény hatása alatt merészkedtek e nehéz utra. Egy munkásember azonban mégis a hajón maradt. Ezt most már kénytelen-kelletlen ki kellett vinni Argentínába. Minthogy azonban a délamerikai hatóságok 20.000 lira büntetéssel sújtják azt a hajót, amely utlevél nélkül visz ki egy utast és amellet saját költségén kell Európába visszaszállítani, — matróznak szerződtek a munkást és így belajstromozva vitték tovább.

Másnap, hogy Almeriát elhagytuk, már jelentkezett a hajón a spanyol betegség. Egyszerre tele lett a kórház betegekkel. Négy nap múlva a II. osztályon egy egész család oly súlyosan megbetegedett, hogy amikor a Kanári-szigetek fővárosában, *Las Palmas*-ban kikötöttünk, senkinek nem volt szabad partraszállni. A beteg családot pedig a Kanári-szigetek fővárosának egy kórházába szállították ki . . .

Amíg hajónk a las-palmasi kikötőben vesztegelt, a csónakok százai rajzolták körül. Kis gyerekek, lányok és öreg árusok a legfinomabb havanna-szivarokat és cigarettákat kínálták, 100 Henri Clayt 50 liráért, 100 havanna- és egyiptomi cigarettát 150—180 magyar koronáért adtak és a világ minden államának pénzét elfogadták. Rengeteg kanári-madarat is árultak ezekből a csónakokból 10—20 pezetáért darabját. Rövid időzés után hajónk kifutott Las Pal-

masból. Három nappal később megkezdődtek a *halálozások* a spanyol betegség következtében. Öt férfi és egy 14 éves kislány halt meg egymásután. Minden második nap este 10 és 11 óra között egyszerre csak megállt a hajó csavarja, megszűnt a gép zakatolása, csönd lett és mi a bágyadt holdfényben mélységes megilletődéssel láttuk elhalt utitársaink temetését.

Temetés a tengeren. Zsákba varrt hullák, vasdarabokkal megnehezítve. A matrózok csak 4—5 üveg cognac ellenében vállalkoznak a temetésre. A hajó szinte megáll a nyílt tengeren és a holttestet a víz színéig bocsátják, a hajó tovább siklik, a hulla egy-két percig még látható a tenger színén, majd lassan lemerül az Óceán fenekére . . .

És a Columbia futott tovább a tengeren. Tizenöt napig csak az eget és a végtelen Óceánt láttuk, sehol szárazföld, már az *Egyenlítő* alatt jártunk, amikor végre egy *hófehér* szigetet pillantottunk meg. *San-Paul-Roksnak* hívják ezt a kis szigetet, melynek fehér színe érdekes módon keletkezik. Az egész szigetet sok százezer hófehér madár, tengeri sirály szállja meg és ezért látszik messziről fehérnek. Mikor azután a hajókürt megszólal, jelezvén azt, hogy az *Egyenlítő* alá érkeztünk, egyszerre fölrebben a milliónyi madár és komor, fekete szírték merednek ránk az előbbi ragyogó fehérség helyén.

Az Ekvátor alatt az utasok közül sokan megkapták a *klimatikus lázat*, amelyet az éghajlat hirtelen változása okoz, mert hiszen január 7-ike óta, amióta Triesztből elindultunk, alig 16 nap alatt átéltük a legkeményebb telet, az őszt és a tavaszt és a legforróbb nyárba érkeztünk. A hőség most már 60 fokos is volt, ugyannyira, hogy még a hajósok is állandóan leverten, lázasan végezték munkájukat.

Az *Egyenlítőtől* egy napi járásra lehattunk, amikor hajónk Brazília fővárosából, *Rio de Janeiróból* már szikratáviratot kapott, hogy a Columbia összes utasait himlő ellen haladéktalanul oltsák be. E kényszer-beoltást rajtam is véghez vitték minden tiltakozásom ellenére, én azonban ezt alkohollal azonnal lemostam, jóddal bedörzsöltem és így némi mulatsággal

nézhettem nyolc nap múlva azokat, akik az oltás következtében dagadt karral jártak. Amikor az orvos és a többiek irigykedve és gyanakodva kérdezték tőlem, hogy ugyan miért is nem „fogamzott” meg rajtam az oltás, azt válaszoltam, hogy engem már gyermekkoromban beoltottak himlő ellen, azóta *immunis* vagyok. A legmulatságosabb a dologban, hogy ezt — *egyedül a hajóorvos hitte el.*

Az Egyenlítő környékén a tengernek egy rendkívül érdekes és szép jelenségét figyeltem meg: a tenger csillámlását. Éjjel egy órakor a tenger csillámlása oly ragyogó világosságot árasztott, hogy a hajó által felkorbácsolt esodálatos szikrázással csillogó hullámok fénye mellett a legrosszabb szemű ember, mint nappali világosságnál olvashatott könyvet, ujságot. A szemhatár pedig olyan volt, mintha ott, ahol az égboltozat ölelkezik a tengerrel, millió és millió zöld izzólámpa égne, mesebeli, ezeregyéjszakai jelenséget varázsolva a szemlélő elé. Másnap délelőtt a delfinek raja ugrált a hajó körül és később megjelent egy bálna is, mely orrnyílásán keresztül 1—2 méter magas vizoszlopot fujt a levegőbe.

Az Egyenlítő alatt déli 12 órakor senkinek, semminek sem volt árnyéka, mert hisz a nap éppen merőlegesen tüzött le ránk. És este ebben a rettenetes kánikulában is képesek voltak a fedélköz utasai szórakozni, énekelni, táncolni. Az osztrák tisztek hegedültek, a fedélköz többi részein pedig mindenféle hangszerrel mulattak. Az olaszok tarantellát, a matrózok bosztont táncoltak, a harmónika is megszólalt, a spanyolok gitároztak, tiroliak citeráztak és így állandó muzsikaszótól volt hangos a fedélköz. Egy nagybajuszu tirolai ember, aki mint katona bejárta Magyarországot, citerával, egy olasz, aki szintén Magyarországon járt, gitárral kísérték egy osztrák főhadnagy hegedűjátékát és így történt, hogy az Atlanti-Oceán kellős közepén fölzendült a „Csak egy kislány van a világon” bánatos, dacos melódiája, meg a „Ritka buza, ritka árpa” patlogó magyar ritmusa... Istenem, milyen időszerű is volt akkor ez a dal! Magyarországon valóban ritka volt a buza, az árpa, meg

a rozs . . . éheztek, szenvedtek végheletlenül a szegény, elkinzott magyarok . . .

És így érkeztünk meg február 6-án délután 6 órakor *Rio de Janeiro*-ba. A világ legszebb kikötője Brazília fővárosáé. Pálmákkal borított hegyek övezik a várost, mindenfelé rengeteg délszaki növény díszlett keresztül-kasul a városban, a gyönyörűen, szeszélyes összevisszaságban elszórt tereken.

Alig kötött ki a Columbia, amikor utasítást kaptunk, hogy éjjel 2 órakor induljunk *Isula Grande*-be, egészségügyi karanténba. Hat órányira van a fővárostól ez a sziget, amelyen semmi más épület nincs, csak egy nagy járványkórház, néhány ezer ember számára. Amint ide megérkeztünk, egy kis hajó siklott a Columbia mellé, amelyen orvosok jöttek hajónkra. Aki lázas, fekvőbeteg, avagy bármilyen betegséggel gyanúsítható volt, azt a spanyol betegség elleni védekezésre való hivatkozással azonnal könnyörtelenül eltávolították a hajóról és a kórházba szállították. Az ilyen szerencsétlenül járt utasok azután ott is maradnak. Hogy mi történik később velük, eléri-e utazásuk végcélját, vagy hazakerülnek-e valaha, azt senki sem tudja.

Ha az orvosok lázas beteget találnak a hajón, 40 napig is ott kell a hajónak tartózkodni a karanténban, állandó hőségben, gőzben, ködben és esőben, egy zárt kikötőben, sok más hajóval együtt.

A spanyol betegségen kívül a *trachoma* ellen is óvórendszabályokat fogantatosítottak a vizsgáló orvosok. E rendszabályok abban állottak, hogy a fedélköz utasainak kifordították egyszerűen a szemeit és úgy állapították meg, hogy az illető — nem trachomás-e. A II. osztályon pedig egy szigorú, pápaszemes ur belenézett mélyen, hosszan, kutatón a szemünkbe, hátha sikerül így neki felfedezni egy szemmel látható trachoma-baktériumot.

Mindezek a vizsgálatok 4—5 napot vettek igénybe. Az ötödik napon azután emberek jöttek — „dezinficiálni“ a hajót. A fedélközt úgy fertőtlenítették, hogy kénnel kifüstölték az egészet, de hogy az ágyak, butorok, ruhaneműek telve vannak-e a leg-

szörnyűbb bacilusokkal — nem volt fontos a fertőtlenítő délamerikaiakra nézve. Ők eleget tettek a szabálynak és ez itt a fő. Az I. és II. osztályt valami büzös anyaggal öntözték be szőlőpermetezővel. A permetező négereket csak 2—3 szivarral lehetett rábirni, hogy a „dezinficiálást“ hagyják abba. Mert Braziliában úgy látszik minden, ami büzt áraszt, egyszersmind fertőtlenít is. Legalább is ők így hiszik. Az áldozati hajók felett hadihajók őrködnek, nehogy e torturák alól véletlenül egy is elmenekülhessen.

A Columbia utasai még ezekben az irtózatosan büzös napokban is jókedvűek voltak. Énekeltek, muzsikáltak rendületlenül. Közben egyik hajó a másik után hagyta el a borzalmas karantént. Amikor egy-egy hajó így felszabadul, utasai óriási sikongást, ujjongó kiáltozást, csufondáros ordítózást visznek végbe, afeletti kárörömükben, hogy a többiek még itt maradnak. Hatnapi vesztégzár után végre mi is elhagyhattuk Isula Grandét, elképzelhető, milyen zajjal távoztunk mi a kikötőből. Most meg a többi, ottmaradt hajó utasai néztek mireánk leverten, szomoruan.

Visszatértünk Rio de Janeiroba. Két napig állt itt a hajónk. Partraszállani most sem volt szabad. A kivándorlók egyrészét, akik most céljukhoz értek, külön hatósági gőzös vitte el egy a kikötő szélén, messzefekvő járványkórházba, ahol még 22 napig tartják őket megfigyelés alatt, amig végre utnak bocsátják őket a nagy bizonytalanság felé . . .

Elindulásunk előtt való éjszaka alkalmunk volt látni a braziliai teli hold csodálatosan szép tüneményét. Éjjel 11 órakor kelt fel a hold és pillanatok alatt olyan óriási nagyságban tündökölt az égen, mint amilyen nagynak a Dunapartról a szemközti levő Gellért-hegyet látjuk. Felejthetetlenül gyönyörű látvány volt.

Másnap este hajónk folytatta útját és rövid idő alatt befutott Brazília második hatalmas kikötőjébe: *Santosba*.

Itt legelőször is kiszálltak az osztrák tisztí családok. Állítólag egy osztrák kolóniába igyekeztek, hogy mint földmivelők alapozzák meg jövőjüket, új életüket. A középbrázíliai klíma azonban európai ember részére ugyyszólván teljesen kibírhatatlan, különösen a sárgaláz miatt. És ezt nem tudják azok a szegény szerencsétlen kivándorlók, akik Délamerika felé veszik útjukat.

A santosi kikötőben százával járnak-kelnek mindenféle ügynökök, igazi emberkereskedők, valósággal hajtóvadászatot tartva a teljesen tájékozatlan kivándorlókra, akik szinte elkábulnak az új világ szédtő zajától, idegenszerűségétől. Mondhatnám, éhbérért szerződtek ezek az ügynökök őket, a legnehezebb, a legrettenetesebb munkára, csak éppen, hogy enni tudjon az illető, hogy éhen ne haljon, egyébként pedig zsákot hordatnak vele és dokkmunkásoknak használják fel őket. Bármilyen minőségben, bármilyen áron, akár mint hajóinasok akarnak azután valahogy visszajönni ezek a szerencsétlen emberek. Mert amint a hajó letette őket Brazília földjére, nem törődik velük a világon senki. A brazíliai kormány ad ugyan földeket a kivándorlóknak, sőt pénzt és gépeket is ad hozzá, de csak Brazília belsejében, ahol pedig az éghajlati viszonyok és a sárgaláz katasztrofálisak európai emberre nézve.

Santosban sem volt szabad kiszállanunk a hajóról, annak ellenére, hogy annyi vesztegzáron mentünk keresztül. Itt kapta hajónk parancsnoka az értesítést, hogy Buenos-Ayresben a kivándorlók csakis úgy léphetnek szárazföldre, ha a férfiaknak a hajuk tövig le van nyírva, a nők pedig petroleummal alaposan kimosva. Nosza, lett erre sürgős-forgás a hajón! Első tisztünk Santosban hajvágó gépeket szerzett be, azután megindult a munka: küzdelem és óvintézkedések a fej-élősdiek ellen. A matrózok nekiestek a nők hajának és oly buzgón dörzsölték petroleummal, hogy csakhamar úgy éreztük, mintha egy petrolumforrás közepén állana hajónk.

Mielőtt kihajóztunk volna a kikötőből, santosi kávért raktak be, ugyancsak szegény, nyomorult,

agyoncsigázott kivándorlókkal a hajónkba, 60 kilogrammos csomagokban, loválbá banánt, narancsot, emberfejnagyságu almát, körtét és ananászt.

Azután a Columbia megindult utolsó állomása felé. *Negyvenhat* napi utazás után, amelyből 38 napig nem voltunk szárazföldön, végre, 1920 február 21-én megérkeztünk Argentina fővárosába, *Buenos-Ayresbe*.

Óriási forgalmu ez a kikötő. Naponként 10—12.000 ember utazik el és ugyanannyi érkezik. Egy végtelen árbóc-erdő ring az öbölben, káprázatos színei vegyülnek itt össze a világ minden lobogójának. Száz meg száz hajó, angol, francia, holland, amerikai zászlók alatt és ahogy ámulva nézem a világforgalomnak ezt a grandiózus lejátsszódását, a szemem megakad egy hajón, amelynek oldalára ez a név van festve: *Báró Kemény Sándor*. Meghatott lélekkel üdvözöltem régi nagyságunknak ezt a gyönyörű alkotását, és íme, nem messze tőle egy másik hajó horgonyozott, amelynek a neve „*Buda*” volt... Mindkettő idegen lobogó alatt kiáltotta felém egy kifosztott nemzet koldus-sírámát... Két magyar hajó... Délamerikának egy hatalmas kikötőjében...

III. FEJÉZET.

Argentina fővárosa.

Partraszállás. — Beszélgetés Van Balen, argentinai újságíróval. — Első benyomásaim Buenos-Ayresben. — Farsangi karnevál. — Az utcák képe. — A kávéházak, éttermek, penziók. — Üzletek, áruházak.

Mikor még a nyílt tengeren volt a hajónk, már akkor láttuk Buenos-Ayres épület-tömbjeiből kiemelkedni legnagyobb palotáját, a monumentális kupolájú Palacio del Congresot, Argentina hatalmas parlamentjét. Palazzo d'Oronak hívják országházukat az argentinaiak, mert építése oly sok pénzbe került, hogy ezért az összegért a palota egész területét arannyal lehetne kirakni.

Amint közeledünk a kikötőhöz, mind nagyszerűbb méretekben bontakozik ki a délamerikai világváros. Amikor a Columbia horgonyt vetett, erős katonai kirendeltség szállotta meg a hajó összes oldalait és kijáratait. Senkinek kiszállania nem volt szabad. Egy szigorú, *pápaszemes* orvos jött a hajóra és merev, kutató nézéssel fixírozta végig az összes utasokat. Azután egy másik *pápaszemes* ur jött, ez is végigmustrált mindenkit. Ez az ember egy rendőrtisztviselő volt.

Eleinte nem tudtuk a pápaszemtől megkülönböztetni, melyik az orvos és melyik a rendőr. Mind a kettő, noha más-más célzattal, de ugyanazt csinálta: alaposan megnézett bennünket. Eközben jött a hajóra Van Balen ur, a buenos-ayresi *La Nacion* című lap munkatársa érdeklődni, hogy kik érkeztek a Tengerentúlról, beszélgetni az utasokkal, kikérdezni őket hazájuk viszonyai felől, hogy közvetlen értesüléseiről lapjának beszámoljon. A Columbián minden európai nemzetbelit talált Van Balen, végtelenül csodálkozott tehát és nagyon megörült, amikor hozzám érkezve megtudta, hogy van egy ember, aki egyenesen Budapestről jött ide. *Perez* bécsi argentinai követ annak idején szintén kijelentette, hogy *a háboru kitörése óta én voltam az első magyar állampolgár, akinek utlevelét láttamozta.*

Van Balen német nyelven bemutatkozott, mire én örömet fejeztem ki afelett, hogy a véletlen éppen egy újságíróval hozott itt először össze és megmutattam neki arcképes igazolványomat, mint a Budapesti Hirlap tudósítója. Az igazolvány szövege a következő volt:

CARTE D'IDENTITÉ.

Le porteur de cette carte d'identité, Mr. Adalbert NÁDAY de Ujhely, est correspondant du journal „Budapesti Hirlap“.

En présentant mes salutations à mes camarades de l'Ame-

rique du Sud, je les prie de bien vouloir prêter assistance a Mr. de NÁDAY homme d'une haute distinction et digne d'une confiance absolue, et de le considérer comme le représentant de mon journal.

Budapest, le 10 novembre 1919.

RAKOSI JENŐ

redacteur en chef du Budapesti Hirlap, membre du senath hongrois et de l'academie des science, encien membre de l'association internacional de presse et de son directoire.

Természetesen, mint magyar kartársát, még nagyobb örömmel üdvözölt Van Balen. Rögtön intervjut kér lapja részére a budapesti állapotokról. Egy pillanatig megdöbbenően hallgattam. Nem voltam ugyanis elkészülve még rá, hogy rögtön, megérkezésemkor, mint hirlapírónak, mély ujságírói meglátásokat kell elmondanom a legnagyobb argentinai lap számára. Egy-két pillanatig gondolkoztam csupán és vad erővel tolult fel bennem a magyar keservek szörnyű áradata. Kezdtém a Károlyi-féle forradalomnál, amikor megkezdődött iszonyu kálváriánk. Hadseregünk szélbomlása, a rend fölborulása. Kun Béla és a bolysevizmus rettenetes pusztításai. Azután a megszállás, a román csapatok bevonulása, a román rablások és kegyetlenkedések. Gyorsan, szinte lázasan beszéltem az argentinai ujságírónak. Átéreztem annak a tudatát, hogy egész Amerika meghallja, amit most mondok. Beszéltem tovább nemzeti halseregünkről és bálványozott vezéréről, Horthy Miklósról. Az ujságíró szédületes sebességgel jegyezte minden szavamat. Harsogva sze-

rettem volna most kiáltani, hogy meghallják a hango-
mat Európában is és mindenütt, ahol ember lakik.
Egy ártatlan, vérpadra vonszolt nemzet halálsikoltá-
sát akartam beleüvöltetni a nagy mindenségbe, hogy
megborzongjon tőle minden élő ember. És beszéltem
mind lázadóbb és lázadóbb hangon a szomszédaink
gonosz éhségéről, amelyeket ősmagyar buzatáblák el-
rablásával akarnak csillapítani. Körülöttünk már min-
ket figyelt minden ember. És Van Balen jegyezte, amit
mondtam, mindent följegyzett és másnap már a La
Nacion százezer példányban röpitette szét Amerikába
minden szavamat...

Van Balen egyike a legnagyobb tudásu argenti-
nai ujságíróknak. Tíz élő nyelven beszél és ír töké-
letesen, lapjába spanyolul ír. Nyolc évvel ezelőtt
Indiában egy hindu lap munkatársa volt. Amellett
végtelenül kedves és szeretetreméltó egyéniség. Rög-
tön felajánlotta segítségét a szálláskeresésnél, össze-
köttetések szerzésénél. Még sok utast kikérdezett ha-
zájuk belső viszonyai felől, azután elbucsuzott tőlem
azzal, hogy éjjel 11 órakor szállásomon találkozunk.

Közben a hajón megkezdődött a lázas készülö-
dés a kiszállásra. A nők már órákkal a megérkezés
előtt izgatottan öltözködtek. Mindenki az ünneplő
ruháját vette föl, nehogy az argentiniai hatóságok
bármilyen kivételt is találjanak rajtuk. Délután 2
órákor érkeztünk meg, s csak 5 órakor engedték meg
végre a kiszállást. Előbb azonban még egy vizsgálá-
ton kell keresztülmenni, közvetlenül a partraszállás
előtt újabb rendőri kirendeltség jön a hajóra és felül-
vizsgálja az utleveleket. A II. osztály utasainak csak
fel kell mutatni az utlevelet, már mehetnek is a pod-
gyászuik után. Így történt velem is. Amikor azonban
a vizsgáló rendőrtisztviselő utlevelemben belenézett, a
legnagyobb meglepetéssel így kiáltott fel magyarul:

— Mit keres itt Náday ur?

Örömmel, csodálkozással tekintettem rá, de csak
egy pillanatig időzhettem, mert a hordár közben
előrement podgyászommal és így csak ennyit felel-
hettem honfitársamnak:

— Mindent! — És ettől a pillanattól fogva elve-

szett szemem elől az argentinai magyar rendőrtiszt-viselő.

Künn az óriási hajóállomáson újabb utlevél-vizsgálat. Utána egy *pápaszemes* hölgyhöz utasítottak, akinek be kellett vallani porgyászaim tartalmát. Buenos-Ayresben ugyanis az erős napfény következtében az emberek szemei oly gyöngék, hogy a *pápaszem* viselése valósággal divattá vált. Ezután következett a vámvizsgálat, éppugy, mint békében az európai határ-állomásokon volt szokás.

Még egyszer visszatekintettem a Columbiára, ahol utitársaimtól meleg bucsut vettem. De Vrient meghívott birtokára, Rodolpho Luck pedig a *Dél-amerika tulsó oldalán fekvő Valparaisóba* hívott meg *néhány napra látogatóba*...

És most ott álltam Buenos-Ayres óriási forgalmának szédítő zajában.

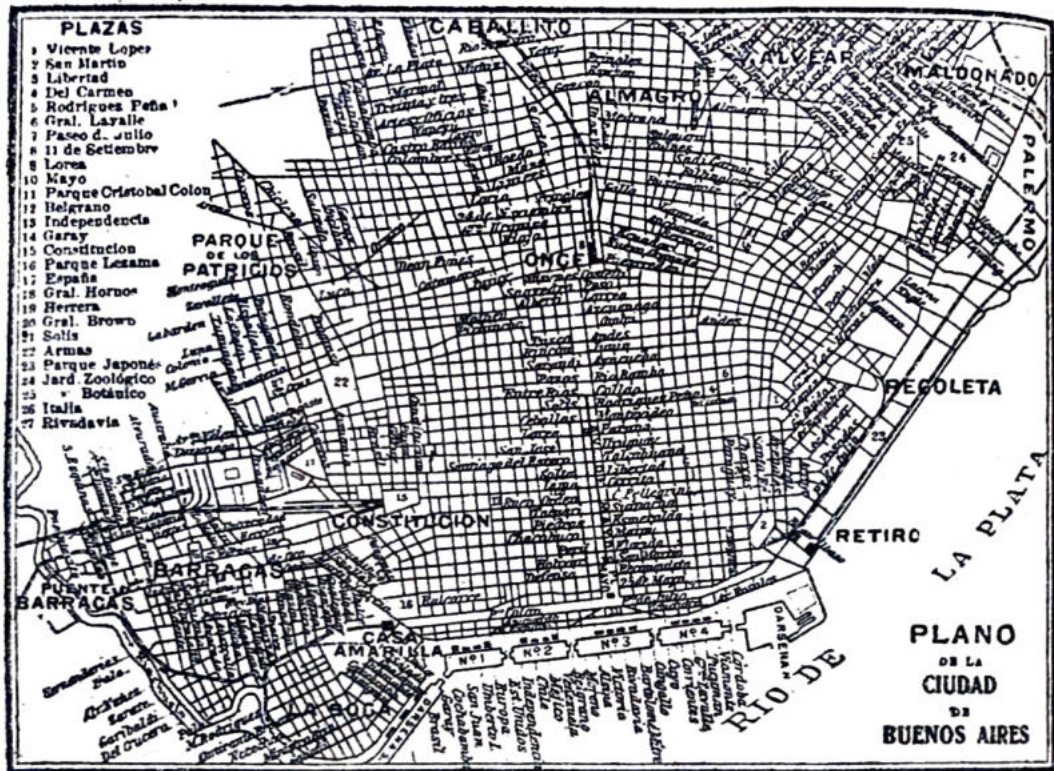
Járművet kerestem, amely a Van Balen által ajánlott szállóba vigyen, és ekkor tudtam meg, hogy Buenos-Ayresben automobilsztrájk tört ki és így az autók most nem járnak. Kocsiba ültem tehát és az Avenida de Mayo levő Hotel Caviezelbe hajtottam. Már az utcán sok mindent megcsodáltam. Az emberek nagyrésze kifogástalan ruhában jár. A boltok telve mindenféle élelmiszerrel, a kirakatok roskadoznak az áruktól. És sehol, egy üzlet előtt sem „állnak sort” az emberek... Szénért, tejért, tojásért, semmiért nem kell órák hosszat a boltok előtt ácsorogni... Most láttam csak, hogy éltünk mi Magyarországon hat évvel ezelőtt.

Amikor szállásomra érkeztem, már este volt, Van Balen már intézkedett, hogy kényelmes, szép szobát kapjak, ami tekintve a buenos-ayresi borzalmas lakásinséget, rendkívül megbecsülendő dolog. Ebben a tekintetben valósággal budapesti állapotok vannak itt. Sehol egy lakást, vagy akár egy szobát nem lehet kapni. A kivándorlók ezzel a körülménnyel sincsenek tisztában és így történik azután, hogy megérkezve Argentina fővárosába, ott állnak egy hatalmas világ-város közepén, lakás nélkül, tanácstalanul, elhagyottan és senki nem segít rajtuk.

Február 21-ike volt, s így a farsangi karnevál ünnepségének három utolsó napjára érkeztem. A város gyönyörűen fellobogózva, minden ház villámos-lámpákkal kirakva, színes lampionok ezrei az utcákon, tereken, mindez valami nagyszerű ünnepség káprázató megvilágítására... Este nyolc órakor mint egy varázsütésre, kigyul a milliónyi villámos-lámpa. Fényárban uszik az egész város, a tereken a szökőkutak köröskörül villámos-gömbökkel, vakító sugárözönben fürdik a Avenida de Mayon... A nagy ujságpapaloták, a *La Prensa*, *Epoca*, *La Union*, *La Rason* és *La Nacion* hatalmas házai tündöklő fényességben ragyognak a szikrázó kivilágítástól.

Este 10 órakor kezdődik a tulajdonképpeni farsangi multság. Az utcákon rengeteg ember hullámszik, kábitó kavargással, száz meg száz kocsí robog föl s alá, a kocsikon álarcos emberek a legfantasztikusabb kosztümökben, a levegőben a konfettik milliárdja röpül, itt jön egy „gauchos”-nak (nálunk csikós, Észak-amerikában cowboy) öltözött tarka csoport, amott fekete, piros és kék selyem dominók zene- és ének-szóval, virágokkal körülfont óriási kocsik tetején. Később az argentinai tengerészek zenekara jön zászlókkal, diszben, utánuk sok, sok álarcos ember, nevetés, sikoltó kacagás, zür-zavaros kiáltozások, minden a viharzó tenger zugásához hasonló mennydörgő morajba összefolyva... És ebben a hömpölygő emberáradatban ott állva, egyedül, vadidegen ember, én, Budapestre gondolva, — könnyek szöktek a szemembe... Éjjel két órakor fáradtan, kábultan, szédülő aggyal a káprázatosan ragyogó látványoktól, tértem nyugovóra.

Másnap reggel aranyos pompájában tárult elém a város. Buenos-Ayres felülről nézve olyan, mint egy sakktábla. Ugynevezett „quaderek”-ből áll, négyszög alakú épülettömbökből, úgy, hogy minden 100 lépésre egy-egy keresztutca szeli át a fő-utat. Nyolc napig sohasem tudtam, hogy tulajdonképpen melyik sarkon is állok? Buenos-Ayresben legalább 5000 ilyen keskeny utca van, mindegyik oly szűk, hogy uttestjén két kocsinál több nem fér el egymás mellett. Ezekben a kes-

Buenos-Ayres térképe.

keny, ezerszer átszelt utcákban járnak a villamosok, a kocsik és autómobilok ezrei. Minden utcában természetesen csak egy villamos-sinpár van. Az utcákon a forgalomolyan örületes gyorsasággal bonyolódik le, hogy csak a legnagyobb óvatossággal elehet egyik oldalról a másikra átmenni, nem úgy, mint Budapesten, ahol a kocsiton kényelmesen, ujságot olvasva lehet átsétálni.

Buenos-Ayres utcáin mintegy 7000 rendőr teljesít szolgálatot. A rendőrség sötétkék ruhát, börgamásnit, fehér keztyűt visel, kezükben angol rendőrbot. A rendőrök szígoru, lelkiismeretes, de azért jószívű, udvarias emberek, készséggel, sőt szinte örömmel adnak felvilágosítást az arra rászorulóknak. Ennek a majdnem két millió lakossal bíró metropolisnak példás közbiztossága van, noha sem idegenekre, sem a bennszülöttekre nézve bejelentési kényszer nincs. Aki a hajóról kiszáll, tehet, amit akar, mehet, ahova akar, senki itt nem törődik vele.

Később, amikor az autómobil-sztrájk megszűnt,

bontakozott ki valójában az argentinai főváros óriási kocsiforgalma. 15.000 autotaxi és ugyanannyi bérkocsi, mintegy 50.000 magánautó és számtalan motorbicikli száguldoz az utcákon át. Buenos-Ayresben nincs bérkocsi-állomás, a kocsik állandóan cirkálnak. Ha egy-egy kocsi megáll, ezt csak fő utak közepén teheti. A szűk utcákban hihetetlen ügyességgel kerülük ki egymást a járművek ezrei. A földalatti villamos vasut hálózata 15—20 km. hosszú. Egy-egy vonat 4 kocsiból áll és két percenkint közlekedik 80 km.-es sebességgel óránként. A villamos és vasuti közlekedés angol részvénytársaságok kezében van. A villamos-tarifát éppen legutóbb 10-ről 12 centavosra emelték, ami a mi pénzünk akkori értéke szerint 12 koronának felel meg. Amikor ezt az áremelést végrehajtották, az összes lapok erősen támadták az illetékes köröket, amiért idegen társaságok zsarolják Argentína polgárságát.

Mint Budapesten, úgy az argentinai fővárosban is majdnem minden utcasarkon kávéház van. A kávéházakban olasz, német, északamerikai és argentinai zenekarok játszanak. Mindenütt Smiles és Hindosztán foxtrottját lehet hallani. Nagyon sok kávéházban olasz és német női-zenekar játszik. A facér, állásnélküli dirigensek, zenészek, ugynevezett „zongoraművészek” százai szaladgálnak alkalmazás után. Argentína egyik híres hegedűművésze, hogy megélhessen, kénytelen délután 3 órától éjjel 1 óráig *fox-trottokat* játszani az „*Esmeralda*” kinematográfban.

A kávéházakban minden kapható, amit csak szem, száj megkíván. A legkülönbözőbb szendvicsek, a sörhöz, cocktails-ekhez (összekevert likőrök) vajban kisütött hideg, papírvékonyaságu burgonyaszeleteket, burgonyasalátát, olajbogyót és manist (pörkölt mogyoró) szolgálnak fel, mindezeket teljesen díjtalanul, csakis a sört, vagy a cocktailst kell megfizetni. A legkitünőbb sörök, a legfinomabb bécsi virstlik kaphatók a buenos-ayresi kávéházakban. Santosi kávét tejszinnel 15 centavosért szolgálnak fel, a finom francia pezsgők pedig, mint a Monopól, Mumm, vagy Cremant-Rosée 25—30 pesosba kerülnek üvegenként.

Az *éttermek* a francia, olasz és spanyol konyhák legjobb keverékei. Főznek disznózsírral éppugy, mint olajjal és vajjal. Fejnagyságu narancsokat, almákat, körtéket, őszi barackokat adnak desszertként, pompás görög- és sárgadinnyét vagy szőlőt, amelynek bogyói galambtojásnagyságuak. Kétóránként sütik a friss hófehér kenyereket, amelyeket amugy omlósan szeletelnek fel a vendégek számára. Kitűnő halak, a legjobban elkészített husok és édes tészták kaphatók mindenütt. Egy bőséges, jó ebéd, mely 4 fogásból áll, borral, vagy sörrel, gyümölccsel és feketekávéval 2.50—3 pesosba kerül. Ez azonban csak Argentínában ilyen olcsó, ami pénzünkre átszámítva *egy ebéd ára 250—300 koronára rug.* Ha egy magánlakásban az ember véletlenül kap egy szobát teljes ellátással, az is 100—200 pesosba kerül havonként. Vannak azonban szállók, ahol a napi penzióért horribilis összegeket kérnek. Így a Hotel Palaceban a *napi* penzió 80—100 pesosba kerül.

A villamosok, kocsik, autók egész éjjel közlekednek. Az üzleteket reggel kilenc órakor nyitják és este nyolckor zárják. Délben minden üzlet másfél órára be van zárva.

A dohánytőzsdékben csak havanna-szívert és cigarettát és finom illatos angol cigarettákat árulnak. A szivarok ára 25 darabonként 6, 8, 10 és 15 pesos. Bis egyiptomi cigaretta 14-es csomagonként 30—40 centavosért kapható. A legfinomabb, 43-as számmal jelzett havanna-cigaretták is ugyanennyibe kerülnek. És minden, minden *jegy nélkül!*

Az üzletek kirakatai pazar fényben ragyognak, minden elképzelhető árucikk kapható, amit csak előállít Európában az emberi munka és szorgalom. Ékszerrek, a legcsodásabb kivitelben, ruhák, selymek, fehérneműek, csipkék, párisi parfümök, minden, minden.

Körülbelül áprilisig tart a forró nyár, akkor rövid, meleg őszt következik és májusban kezdődik már a tél, amely olyan enyhe, mint nálunk az őszt eleje. Eső nagyon ritkán esik. Egész kinttartózkodásom alatt kétizben volt egy óráig tartó eső. A házépítés is alkalmazkodik ehhez az éghajlathoz, esőlevezető csatornák sehol

sem láthatók. Télen gyakoribbak ezek a rövid tartamu esők. Ilyenkor a hőmérséklet 4—5° C-ra is lehül, de hó sohasem esik, csak a hegyek égbevesző csúcsa fehérlik télen. Tavaly, július végén egy éjjel hó esett Buenos-Airesben, azonban oly kevés, hogy a földön rövid idő alatt teljesen elolvadt.

Miután azonban ez olyan ritka természeti tüemény Argentínában, hogy tíz évben tán egyszer fordul elő, a főváros egész lakossága éjjel felöltözködött és kiment az utcára, hogy ebben a természeti ritkaságban gyönyörködjenek. Mikor ezt egy ismerősöm elbeszélte, keserű humorral jegyeztem meg, hogy milyen szívesen adnánk mi Argentínának egész, nem olvadó hókontingensünkből, szén hiányában, egy kis argentinai melegségéért!

Az iszonyu hőség ellenére, amelyet európai ember nagyon nehezen tud elviselni, sem vászonruhát, sem fehér nadrágot nem láttam a férfiakon, úgy látszik Argentínában nem is izzadnak az emberek. Ellenben végtelenül érzékenyek a hűvösebb időjárással szemben.

A ruhaárak elég tekintélyesek, miután a szöveteket Európából hozzák. A ruhák szabása általában kifogástalan. A férfiak angol és amerikai divat szerint öltözködnek, a nők pedig a legújabb, legmodernebb párisi divat szerint.

Egy férfiruha (sacco) 120—200 pesosba kerül ami nálunk 12—20.000 koronának felel meg. Frakk, szmoking és zsakett természetesen sokkal drágább.

A legremekebb amerikai gyártmányu cipők kaphatók 15—50 pesosig. A férfifehérműek és harisnyák tulnyomóan német, a női divatárak pedig francia importcikkek.

A nők, még a legkisebb leányka is, arasnyi magas sarku, kék, zöld, sárga, barna és fehér színű cipőkben járnak és még a legalsóbb néposztályhoz tartozó nők is selyemharisnyát viselnek. Egy pár női selyemharisnya 8—20 pesosba kerül. Egy férfing 7—15 pesos. A női kosztümök árai 200 és 400 pesos között váltakoznak. Ez az összeg a mi pénzünk békebeli értéke szerint nem is volna olyan nagy, csak most, szá-

nalmasan megromlott valutánk miatt, amikor így 400 pesos 40.000 koronát tesz ki, tűnnek fel ezek az árak oly fantasztikusan nagyoknak.

Buenos-Airesnek valóságos nevezetességei azok a hatalmas áruházak, amelyek öt-hatemeletes palotákban vannak nagyszerű fényüzéssel berendezve. Minden emeleten más dolgot árúsítanak, mindenből a legjobbat, legfinomabbat. Az emberek a legszivesebben ezekben a pompás áruházakban vásárolnak, mert a kereskedők itt a legbecsületesebbek, legpontosabbak, legmegbízhatóbbak. Ezeknek az áruházaknak harmadik, negyedik emeletén gyönyörűen berendezett zenés kávéházak vannak, amelyeket természetesen az üzlettel együtt este 8 órakor már bezárnak.

Van egy ház Buenos-Airesben, amelynek egy tornyában, a 13-ik emeleten van egy káprázatosan elegáns kávéház. Ez a *Güemes*, a Calle Floridán; Buenos-Aires Váci-utcáján, ahol délután 4—7-ig kocsinak, vagy bármilyen járműnek közlekedni tilos. Esténként sok-sok ezer ember, asszonyok, leányok, fiatal urak és öregek sétálnak ezen a korzón. A Güemesben egy öttagú amerikai zenekar játszik, amelyekben helyet foglal a banjo és a basset-horn is és az a zenekar majdnem mindig ugyanazt játsza. Egy délután 500 foxtrottot is képes elhuzni ez a banda. Erről a zenekarról írta egyszer Van Balen, hogy valahányszor hallja, az a benyomása, mintha *egy teve összeházasodott volna egy gépfegyverrel!*...

A buenos-airesi nők között igen sok szép van, a legtöbben remek, drága ruhákban járnak. Nappal legnagyobb részt otthon foglalatostkodnak és csak estefelé jelennek meg kocsikon, autókon az utcán és sétálnak ki a korzóra. Esténként parfümtengerben fürdik a Calle Florida és a csillogó, ragyogó kivilágításban ugyan a szemlélőre ez a hullámszó utca, mint a boldog béke idejében Páris legszebb boulevardja...

IV. FEJEZET.

A politikai helyzet Argentínában.

A kormányzat iránya. Pártok. Felforgató elemek. Bolysevik-mozgalmak. Választások. Lapok. Cikkek Magyarországról. Könyvek. Egy incidens.

Minthogy Argentina alkotmányos köztársaság, kormányzata természetesen államformájának megfelelően demokratikus irányu, konzervatív, klerikális színezettel. Az uralmon levő pártok, azaz a kormányzó-többség a gyárosok, iparosok és kereskedők képviselőiből alakult. Ezekkel állanak szemben a nagybirtokosok és általában az összes nagytőkések. Mondhatjuk tehát, hogy Argentínában polgári demokrácia uralkodik. A szociáldemokraták, akiket Argentínában csak egyszerűen *szociálistáknak* neveznek, elenyésző kisebbségben vannak.

A felforgató elemek közül a legnagyobb számban vannak az *anarkisták*, akiknek rendes lapjuk jelenik meg, kisebb számmal *nihilisták* és ujabban, alig néhány hónap óta az oroszországi propaganda hatása alatt *maximalisták*, azaz bolysevikok.

Január első felében jelentek meg Buenos-Aires utcáin az első maximalista plakátok, amelyek az oroszországi forradalmat és Kun Bélát éltették. Egyszerre összefogtak az összes háborgó, nyugtalan elemek és az anarkisták, nihilisták, szociálisták szövetkezve a bolysevikokkal, kommunista forradalmat akartak inszcenálni Buenos-Airesben. Ezek a mozgalmak csakhamar oly fenyegető színezetet öltöttek, hogy a kormány jónak látta nyíltan fellépni velük szemben. A kormány intézkedései oly forrongást keltettek a szélsőséges irány hívei között, hogy ezek véres utcai harcokat provokáltak. Azt remélték ugyanis, hogy így, az általános zavarban sikerülni fog Argentínában proklamálni a proletáriátus diktaturáját. Négy napig elkeseredett harcok folytak Buenos-Aires utcáin, amelyekben mindkét részről nagyon sok halott és sebesült maradt a felállított barrikádokon.

Hyppolito Irigoyen, az argentinai köztársaság elnöke, amikor látta, hogy a maximalistákkal való minden megegyezési kísérlete hiábavaló, bámulatra méltóan merész lépésre határozta el magát. Hirtelen megszakitotta a tárgyalásokat a forradalmárokkal és megbizta Buenos-Aires egész detektivtestületét azzal, hogy *a rendőrség és katonaság segítségével az összes szociálista és kommunista vezéreket, a forradalmi mozgalmaknak mintegy 320 vezetőtagját tartóztassa le.* Mikor ez megtörtént, északamerikai szisztéma szerint, hajóra szállította mindnyájukat és az Atlanti-Oceánon, állítólag a — *Tűzföldre* száműzette őket... Azóta senki sem tud róluk.

És azóta az apróbb, bérjavítás céljából keletkezett sztrájkokat nem tekintve, csend és nyugalom van Argentína fővárosában.

A kommunista forradalom leverése után szigorú rendszabályokat léptettek életbe a bolysevik-elemek beszivárgásának a megakadályozására. Március havában elrendelték, hogy minden ember, a köztársaság elnöktől lefelé az utolsó koldusig, köteles *ujjlenyomatát* a rendőrség bűnügyi nyilvántartó osztályába fényképpel együtt beszolgáltatni.

Elrendelték továbbá, hogy Argentína földjére csak az léphet, akinek ujjlenyomata már előzően a buenos-airesi rendőrség birtokában van. *Tehát minden kivándorlónak először is saját európai követségénél, konzulátusánál kell jelentkezni, ahol felveszik ujjlenyomatát, ezt kiküldik Buenos-Airesbe, ahonnan láttamozva küldik vissza beutazási engedéllyel együtt, s csak így lehet kiutazni Argentínába.* A beutazók ellenőrzését is rendkívüli módon megszigorították a bolysevizmustól való félelmükben.

A bolysevikok forradalmi mozgalmának lecsöndesedésével alakult meg Buenos-Airesben az u. n. *Liga Patriótica*, Mannel Carlés elnöklésével. Ennek a ligának tagja volt a parlamenti ellenzék épügy, mint a kormányzópárt, tagjai voltak az összes egyesületek, éppen úgy, mint a mi Területvédő Ligánknek. Célul a munkásság helyzetének javítását és a fölforgató elemek végleges, teljes megsemmisítését, a nemzeti érzés fokozott fej-

lesztésél tüzlék ki. A nemzeti érzés amugy is oly erős Argentínában, hogy majdnem minden héten van valamilyen nemzeti ünnepük, amelyet őrvongó nacionalizmussal, hihetetlen fénnel és pompával ülnek meg. Ilyenkor egész nap tartanak az óriási felvonulások, nagyszerű demonstrációk, amelyeket este a város csodálatosan szép kivilágítása és nagyszerű tűzijátékok követnek.

Ottlétem alatt, március 7-én voltak éppen a képviselőválasztások. Már hetekkel előbb hatalmas agitációt fejtettek ki az összes pártok és ebben soha, egyik párt sem volt korlátozva, még a szocialisták sem. A választásokból a demokrata-kormánypárt óriási győzelemmel került ki, míg a szocialisták nagy vereséget szenvedtek. A választás egész napján végeláthatatlan tömegek vonultak végig az utcákon és kiáltozásaikból csak ezt az egy mennydörgő mondatot lehetett kivenni:

— Demokrata si, socialista no! (Demokrata igen, szociálista nem!)

A választások általános, egyenlő és titkos szisztéma szerint történtek. Hogy politikai jogait mindenki szabadon, mindennemű korlátozás nélkül gyakorolhassa, a választás egész napján az összes hivatalok, üzletek zárva vannak.

A kormány hivatalos lapja, a *La Epoca*.

Az Avenida de Mayon egymás mellett emelkednek a gyönyörű, hatalmas ujságpaploták. Így a *La Prensa*, amely a háború alatt semlegesen viselkedett a középponti hatalmakkal szemben. A *La Union*, amely mindig erősen bírálta az ántánt politikáját. A *La Rason* délután 3-tól éjjel 2 óráig öt kiadásban jelenik meg. Amikor odalenn azt harsogták a rikkanások, hogy: „La quinta Rason!“, akkor tudtam mindig, hogy két óra van. A „*Deutsche La Plata Zeitung*“, amely, mint a neve is mutatja, német nyelven jelenik meg és mint ugyancsak a nevéből lehet következtetni, — nem ántántbarát lap. Ez az ujság mindig nagyon barátságos hangon irt Magyarországról, éppugy, mint a legnagyobb és legtekintélyesebb argentinai napilap, a *La Nacion*, amelynek a Calle Floridán van a palo-

tája. E konzervatív, keresztény lap jelenik meg a legnagyobb példányszámmal. 50 hatalmas, félives oldal terjedelemmel, több mint 100.000 példányban jelenik meg naponként. És a lapok állandóan papírhiányról panaszkodnak, mert ugyyszólván teljes papírszükségletüket Európából kénytelenek beszerezni.

E lapok szerkesztősegei bámulatraméltó pompával és fényüzéssel vannak berendezve. Nyomdáikban a legmodernebb, amerikai gyártmányú rotációs gépek és szedőgépek vannak.

Egy-egy ilyen lapnak óriási tekintélye van itt Argentínában, épp úgy, mint főszerkesztőjének és munkatársainak. Például a La Nacion főszerkesztőjének, *Jorge Mitrén*nek, valóságos udvartartása van és határozottan sokkal nagyobb tekintélye, mint egy miniszternek.

A fent megnevezetteken kívül még nagyon sok kisebb-nagyobb, spanyol-, olasz- és németnyelvű napilapja van Buenos-Airesnek.

Az ujságok legnagyobb része komoly tárgyilagossággal ír az európai és így a magyarországi eseményekről is.

A La Nacion, amely pedig a legnagyobb ántántbarát lap, ennek ellenére sohasem engedi magát igazságérzetében befolyásolni és mindig szívesen írt a sorsüldözött Magyarországról, a budapesti szegény gyermekek felsegítésére alakult bizottság gyűjtési felhívását is készséggel közölte. A La Union képben is bemutatta az Aradról menekült magyar gyermekek egyik nyomorgó csoportját, gyönyörű, megható sorokat fűzve hozzá. „*Négy Elzász-Lotharingia*” címen erőshangú cikk jelent meg a La Nacion hasábjain, amelyben keményen bírálta a Magyarországra kényszerített békefeltételeket, melyek négy Elzászt teremtenek a Magyarországtól elragadott területeken.

Általában egyik lap sem ért egyet a franciák által diktált békével és különösen erős hangon agitál ellene a Deutsche La Plata Zeitung.

Ugy a La Union, mint a La Nacion hozták megérkezésem után *Horthy* Miklós kormányzó arcképét, bevonulását a magyar fővárosba, csapatszemléjét a

Vérmezőn és sokat irtak a budapesti gyermeknyomorról, a román fosztogatásokról és Magyarország szerencsétlen helyzetéről.

A Deutsche La Plata Zeitung ugyszólván szó szerint közölte a *Budapesti Hirlap* 1919 december 7-iki vezércikkét, amely Clémenceau békéjének abszurdumát bizonyítja be. A La Nacionnak a forradalmak és a román megszállás pusztításairól írott cikkeit a *holland lapok a számszerű adatokkal együtt átvették.*

Vicclapok, képes folyóiratok, hetilapok szintén nagy számmal jelennek meg Argentínában. Speciálisan színházi vonatkozású lapok azonban nincsenek.

A könyvek legnagyobb része Spanyolországból jön Buenos-Airesbe. Ezeken kívül rengeteg francia, angol és német könyvet árusítanak. Eredeti könyv, mivelhogy Argentínának írója és költője kevés van, nem is igen jelenik meg. Pedig az emberek nagyon sokat és szívesen olvasnak.

A gyermekeket igen nagy szeretettel és gyöngédséggel nevelik. Az európai nevelés szigorúságának még halvány képe sem található Argentínában és a gyermek szigorú megbüntetése, például testi megfenyítése, valósággal törvénytelen van megtiltva. Ha példának okáért egy apa nyilvános helyen nyakonüti rakoncátlan 12—14 éves fiát, könnyen megeshetik vele, hogy a rendőrség 6—10 napi elzárásra ítéli. Elképzeltem, hogy ez a fenyegetési tilalom milyen örömujjongást keltene az európai gyermekek között!

Az egész országban szétszórva rengeteg bevándorlott idegen él. Franciák, angolok, olaszok, spanyolok, németek, magyarok és így ugyszólván lehetetlen dolog manapság bármilyen állást is kapni. Az uralkodó nyelv a spanyol, amelyen mindenkinek beszélnie kell, mert anélkül megélni nem lehet.

Az emberek Argentínában általában igen szeretetreméltóak, barátságosak és vendégszeretők. Amikor erről írok, nem mulaszthatom el, hogy ne említsem meg a következő kis történetet:

Clémenceau francia miniszterelnök, közvetlenül

a háboru kitörése előtt, amikor még nem volt kormányelnök meglátogatta Argentínát és Buenos-Airesben egy felolvasást tartott. Az illusztris vendéget az argentinaiak az elképzelhető legnagyobb kedvességgel és figyelemmel halmozták el, minden jóval, ami csak szemnek, szájnak kellemes, mindennel, amire egy vendégszerető nemzet képes. Amikor Clémenceau Párisba visszatért, egy francia újságíró meginterjűvolta argentinai impressziói felől. A hírlapírónak arra a kérdésére, hogy általában milyeneknek tartja az argentinaiakat, a vén „tigris“ így felelt:

— Az argentinaiak mindannyian, együttvéve nagyon kedves, szeretetreméltó, figyelmes és vendégszerető emberek, de ha valaki egy argentinai ember erét megnyitja — *indián vér folyik ki belőle!*

Clémenceaunak ezt a mondását Argentina már csak azért sem fogja sohasem elfelejteni, mert ez szemenszedett valótlanosság. Mert azért nem lehet egy egész ország lakosságát felelőssé tenni, hogy akad közte egy-két „indián“, mint ahogy náluk, Franciaországban egy-két panamista.

Velem is megtörtént, hogy a sors egy igazi, hamisítatlan indiánnal hozott össze. Dr. Enrique B. Demariá-nak hívják ezt a rézbőrűt, szemorvos egyébként, sőt *egyetemi tanár*. Ez a „professzor“ rendkívül melegen érdeklődött az iránt az orvosi gyűjtemény iránt, amelyet én Európából vittem Buenos-Airesbe és minden áron meg akarta azt szerezni tőlem egyetemük számára. A gyűjtemény vizsgálása közben azonban annak mintegy felét a tanár ur ügyetlenül összetörte. Ettől a perctől fogva nemcsak hogy megszűnt érdeklődni a gyűjtemény iránt, hanem még velem is megszakitotta az érintkezést és minden kártérítési kötelezettség alól kibujt. Így én, az idegen, a messze Magyarországból jött „vendég“ súlyos kárt szenvedve voltam kénytelen hazautazni.

Mindazonáltal én nem ítélem el ennek az embernek lelkiismeretlensége miatt az argentinai népet, mely kedves, előzékeny és barátságos minden tekintetben.

V. FEJEZET.

Művészet Buenos-Airesben.

*Zene. Hangversenyek. Színházak. Mozgók. Festészet.
Buenos-Aires éjszakai élete.*

Argentina lakossága általában nagy fogékonyságot mutat a művészetek iránt. Nemzeti művészeti kulturájuk teljesen kezdeti stádiumban van, amelynek egyrészt az az oka, hogy a köztársaság maga is nagyon ifju még, nemrég ünnepelte fennállásának százéves évfordulóját, de a nagyobb hiba tán abban rejlik, hogy a kultuszminisztérium programja nagyon hiányos. Argentina lakossága feltétlenül tehetséges és végtelenül nagy kár, hogy ez a rengeteg tehetség csiszolatlanul, műveletlenül, ápolatlanul vész el.

Buenos-Airesnek sem állami színházai, sem állami színművészei, sem pedig állami zeneintézményei és énekesei nincsenek. Színművészeti Akadémiáról, zenei főiskoláról szó sincs, éppugy képzőművészeti tanintézetéről sem.

Ha e hiányok ellenére mégis akad egy-egy nagyobb tehetség, azt az állam 800—1500 pesos havi ösztöndíjjal *Párisba, vagy más európai fővárosba küldi tanulni*. A kormány azonban nem számol azzal a körülménnyel, hogyha abból az illetőből egyszer nagy művész lesz, akkor Argentina örökre elvesztette őt, mert a művészi viszonyok kétségbeejtő sivársága miatt a művész legfeljebb csak azért utazik rövid néhány napra vissza hazájába, hogy két-három hangversenyt adva pénzre tegyen szert és — vissza-utazzék Európába.

A tanulmányutra való kiküldés helyett tehát azt ajánlanám Salinas kultuszminiszternek, hogy ne a tehetséges ifjakat küldje Európába, hanem *Európából professzorokat hozatva*, vesse meg az argentinai nemzeti művészet alapját. Csak így születne meg Argentina nemzeti művészete. Ilyen módon teremthetnének például egy európai színvonalon álló *filharmonikus zenekart*. Mert minden idegen mélységesen csalo-

dik, ha a buenos-airesi hatalmas, impozáns operaházban, a *Colonban*, melyben 3000 hely van, hallja az olasz opera-staggionék előadását.

Az operaházban csak a három téli hónapon át tartanak előadást és nem is csodálható, hogy egyik estére sem lehet jegyet kapnia, csak kiváltságos egyéneknek. Pedig a jegyek rendkívül drágák, így egy páholy bérleti összege egy szezonnra 15—20.000 pesos. (150—200.000 korona.)

A bécsi és budapesti operettszínházak híre ide is eljutott. Megérkezésem után olvastam már a lapokban, hogy *Karcag Vilmos*, bécsi színigazgató, operett-társulatával kijön Buenos-Airesbe. Kellemetlenül esett re-kik, a mikor hírül hoztam azt, hogy Bécsben találkoztam Karcaggal, aki közölte velem, hogy szándékában volt ugyan kijönni Argentínába, azonban az utazás nehézségei miatt kénytelen volt tervét elejteni.

Vecsey Ferencet, a nagy magyar hegedűművészt, aki már több ízben hangversenyezett Buenos-Airesben és Montevideóban, nagy szeretettel és türelmetlenül várja Buenos-Airesnek a muzsikáért lelkesedő közönsége. A háboru alatt, amikor Vecseyvel egy kis repülőgép-baleset történt, az itteni lapok hasábjain ártatták a világhírű magyar művészt. *Weingartner Félixet*, a nagyhirű karmestert is várják Buenos-Airesbe.

Nem haladhatok el szó nélkül egy *Kádár Jenő* nevezetű, önmagát magyarnak nevező u. n. zongoraművész mellett, aki Argentínának *Rosario* nevű városában él és a háboru alatt állandóan hangversenyeket rendezett — a szegény osztrák gyermekek felségélyezése céljából...

A *Lyceum*-színházban végignéztam a „*Szép Rizzette*” című operettet egy spanyol társulattól. A legnagyobb meglepetésemre azonban a színlapról felfedezem, hogy a női főszerepet egy *Csillag Stefi* nevű magyar operett-primadonna játssza. A közönség viharos ünneplésben részesíti. Amikor egyedül van a színpadon, azt hiszi ember, hogy Budapesten van a Király-Színházban, annyira teljesen a budapesti primadonnák szisztémája szerint játszik *Csillag Stefi*. Játékában el-

ragadó hév izzik, szilaj temperamentuma minden korláton áttör és minden ének- és táncszáma után mámorosan tapsolja a közönség. Ezelőtt két évvel még Olaszországot járta operett-staggionékkal és ezeknek egyikével kijött vendéjátékra Buenos-Airesbe. Itt megtanult spanyolul, a Lyceum-színház rögtön primadonnájának szerződtette és már annyira vitte, hogy az operett-társulat *társ-igazgatója* lett.

Kivüle még két spanyol kómikus keltett hatást játékaival és kupléival. A diszletek ellenben teljesen primitívek, a rendezés pedig kétségbeejtően siralmas.

A drámai színészet egészen naív. Pedig van néhány határozottan tehetséges színészük. A drámai színházak műsorán klasszikus művek egyáltalában nem szerepelnek, mert a közönség nincs a klasszikusokhoz nevelve.

A mozgóképszínházak és varieték előadásai u. n. *szekciókra* vannak beosztva. Rendszerint 4—6 szekcióból áll naponta az előadás. Mindegyik szekció egy óráig tart és külön-külön is teljesen befejezett műsort nyújt. A közönség teljesen szabadon, nem kötve sem az idő, sem a műsor által 2—3 szekciót is végighallgat.

A szerzői jog védelme Argentínában nincs biztosítva, sem zenei, sem színpadi műre nézve. Idegen könyveket és zeneműveket is lefordítanak a szerző engedelmé nélkül.

Argentina leghíresebb színműírója *Berisso*, akinek egy drámáját magammal is hoztam Budapestre, lefordítás céljából és átadtam *Ambrus Zoltánnak*, a Nemzeti Színház igazgatójának, aki színrehozataláról dönteni fog.

A mozgókép-színházak filmjei kizáróan Észak-Amerikából kerülnek Argentínába, olyan hihetetlen mennyiségben, olyan pazar kivitelben és oly horribilis pénzáldozatokkal, hogy a mi mozgóképüzemeink erre teljesen képtelenek volnának. Több mint 1500 mozgó van Buenos-Airesben, mert itt nem úgy van, mint Budapesten, tudniillik, hogy a tűzoltóság és rendőrség alapos vizsgálata után adnak csak engedélyt színház és mozgó-nyitásra, hanem minden házban, minden udvarban, tekintet nélkül arra, hogy valamely hely tűz-

veszedelmes-e, vagy sem, nyitható színház, mozgó, mulató.

Állandóan a leghíresebb amerikai filmművészek szerepelnek, akik ma már többszörös dollármilliomosok. Így William Hart, a kiváló cowboy-színész és William Farnum, aki a Hugo Victor „A nyomorultak” című regényéből alkotott filmdrámában Valjean szerepét játszotta. A filmek kiállítása, a fölvételek technikája, a képek tisztasága nagyszerű magaslaton mutatják az amerikai film-művészetet.

Argentínában filmgyár egyáltalában nincs, a filmeket legnagyobb részben Észak-Amerikából kapják, de szállít természetesen a francia és angol és ujabban a német filmipar is Buenos-Airesbe.

A mozgóképszínházak előadásai már délután fél 3 órakor kezdődnek és éjjel 1-ig tartanak.

Gyönyörű, hatalmas *észak-amerikai plakátok* hirdetik a különböző film-játékokat, mert még a plakátok sem Argentínában készülnek. A plakát-rajzolás művészete annyira nincs kifejlődve Buenos-Airesben, hogy plakátjaikat is Észak-Amerikában kénytelenek festetni.

Alig egy-két festőművész él Argentínában, akiknek a képei meglehetősen kezdeti stádiumban mutatják az argentinai festőművészetet. A képeket rendkívül erkölcsös nézőpontból fogják fel a jámbor argentinaiak. Lehetetlen Buenos-Airesben eladni egy festményt, amely mélyen dekolllált ruhájú nőt ábrázol, vagy még kevésbé egy fél aktot, mert senki szalonjában ki nem merné függeszteni. Tiltja az argentinai erkölcsi felfogás. Valósággal pornografikusnak tartják az ilyen képeket, amelyeket eszerint csakis Európát járt, jómódu argentinaiak, vagy künn élő gazdag idegenek vásárolnak.

Négy év óta él künn, Buenos-Airesben egy magyar származású festőművész: *Berény Rezső*, aki évek hosszú során Párisban tartózkodott, majd Madridba került, ahol lefestette a spanyol királynét és sok főherceget, főhercegnőt. E honfitársam anyagi bajokkal küzd, mert az argentinai ember nem szívesen festeti le magát. Jelenleg néhány magyar portréját festi...

Szobrászatról egyáltalában nem hallottam Argentinában.

Az emberek legnagyobbbrészt nem érdeklődnek mélyebben a komoly művészetek iránt.

Éjjel kitódulnak a különböző szórakozóhelyekről és kisvendéglőkbe, kávéházakba mennek, ahol jó friss bécsi virslit, frissen sült kacsát és finom meleg sonkát kaphatnak, vagy ezerfajta szendvicset.

Ilyenkor esténként lehet látni ezekben az éttermekben, kávéházakban a kivándorlók egyikét-másikat, amint kétségbeesetten járnak egyik asztaltól a másikhoz és keresnek, kutatnak valakit, aki segítsen lerongyolt állapotukban... És senki sem ad nekik semmit. Ridegen, szívtelenül utasítja el magától az argentinai ember a „koldust” és Buenos-Airesben alig akad itt-ott egy ember, aki a nyomorgó embernek egy centavost is adjon. Egyszer csodálkozó kérdésre egy argentinai ismerősöm azt válaszolta, hogy az államnak van elég intézménye ezeknek a segélyezésére, azért nem adnak Buenos-Airesben a koldusnak semmit. Elképzelhető tehát annak a kivándorlónak a helyzete, aki állást sehol sem kap, aki minden pénzét elkölte már és ott áll az idegen világban belevő falat nélkül, koldusbotra jutva teljesen. Hogyan keresse föl ez a szerencsétlen ember azokat az intézményeket, amelyeket Argentina koldusai, nyomorultjai számára felállított? Egy intelligens ember hogyan juthat el a buenos-airesi koldustanyákig? Buenos-Airesben nem lehet koldulni, mert az emberek valósággal elkergetik maguktól a koldusokat.

A nők éjszaka is a legnagyobb biztosságban járhatnak az utcán. Megszólítani őket a legnagyobb veszedelem. Száz eset közül kilencvenben a nő kiáltására egy pillanat alatt összefutnak a járó-kelők, és rendőrnek adják át a vakmerőt, aki egy védtelen nőt inzultálni merészelt. *Legalább 14 napra bezárják az illetőt a rendőrségi fogházba.*

Az éjjeli kávéházakban feltűnően sok galíciai zsidónőt lehet látni, ezeken kívül az éjszakai élet női angol, francia, arab, török és görög nemzetiségűek. Legtöbbjük a sok megpróbáltatástól beteg arc kifejezésé-

vel kelt szánalmat. Ezek azután találkahelyeket nyitnak, időnként visszatérve Lengyelországba, új áruért, a leánykereskedelem szörnyű bűnét rendszeresen elkövetendő... Végtelenül sajnálatra méltó, elzüllött teremtések ezek a galíciai leányok, napról-napra mind mélyebbre süllyednek az erkölcsi posványban és az argentinai főváros szennyes söpredékévé aljasodnak...

A francia éjjeli pillangók mindegyikének van egy u. n. „makró“-ja, ami pesti nyelven *jasszt* jelent... Leirhatatlan ezeknek a szerencsétlen, eltévelyedett francia nőknek a szenvedése ezektől a makróktól, akik állandóan szipolyozzák, zsarolják, szinte a vérüket szíjják. Ha egy-egy ilyen eset a rendőrség tudomására jut, dicséretre méltó szigorúsággal fogják el a makrót, kényszerutlevéllel hajóra viszik és örökre kiutasítják Argentina területéről.

Az argentinai férfiak általában nagyon heves, indulatos természetűek. Ennek ellenére majdnem mindegyik állandóan revolverrel jár. Éppen ezért ismerőseim figyelmeztettek, hogy mihelyt csoportosulást látok az utcán, rögtön messzire távozzam el onnan, mert a legelső csekély szóváltásnál már lövöldözésre kerül a sor.

Valóban, egyszer az Avenida de Mayón egy kávéházban ültem és ujságot olvastam, amikor künn az utcán, tán 10 lépésnyire tőlem lövés dördült el. Egy argentinai egyszerűen lelőtte a másikat, *mert ez neki — ellentmondott.*

VI. FEJEZET.

Argentina gazdasági viszonyai.

Gazdasági összeköttetés Argentina és Magyarország között. Földbirtokok. Állatvilág. A pénz. A magyarországi helyzete Argentinában. A hollandi követség. Gubicza János esete.

Argentina fővárosa a boldog, béke, gondtalan hazája. Csak a tíz év előtti Magyarországhoz lehet hasonlítani azt a jólétet, azt a gazdagságot, azt az eldorá-

dói bőséget, amely ebben az Isten áldotta országban uralkodik. Végtelen rónaságokon rengeti a langyos szellő az aransárga buzakalászokat, a forró nyárban mérhetetlen mezőségeken, amerre megyünk, amerre látunk, sarló csöngése hallatszik és rendre vágják hatalmas csomókba a hullámozó gabonatenger kalászeit...

A mezők és a beláthatatlan legelők, melyeken millió számra tenyésznek az állatvilág legnemesebb fajtái, adják meg Argentina mérhetetlen gazdasági értékét. Argentina még inkább agrár-állam, mint Magyarország. Gyára sokkal kevesebb van, ipara sokkal fejlettebb, mint a miénk. A gyártott cikkek legnagyobb részét import utján szerzik meg, de ezzel szemben áll nyersterményeinek hatalmas exportja, állatállományának roppant nagysága.

Buenos-Aires egész aszfaltburkolata európai import. Argentínában a szén olyannyira kevés, hogy villanytelepeiket, vasuti mozdonyaikat nyersolajjal fűtik és még ezt a nyersolajat is Európából hozzák be. Gázüzemeik éppen ezért egyáltalában nincsenek. Rendkívül nagy mennyiségben szorul Argentina a petróleum behozatalára, mert a vidéken csakis petróleummal és gyertyával világítanak. A városokban pedig kizáróan villamosvilágítás van, sőt a legtöbb háznál villamos gyorsforralón, vagy pedig nyílt faszén-tűzön főznek.

Künn tartózkodásom alatt sikerült egy buenos-airesi részvénytársasággal Magyarország számára összekötést teremteni olyformán, hogy árucseré induljon meg a két ország között, melyben Argentina a nálunk hiányzó nyersterményekkel, Magyarország pedig az itt előállítható iparcikkekkel szerepelne. *A kijelölt nyersanyagok behozatala létkérdés Magyarországra nézve,* míg az általunk adandó cikkek nagy mennyiségben és könnyűszerrel való előállításuk folytán egyáltalában nem jönnek ránk nézve megterhelés számba.

Ennek az árucserének a lebonyolítására, illetve közvetítésére argentinai honfitársaink nemes áldozatkészséggel ajánlották fel egy bank létesítését, *husz millió korona* alaptőkével, amely összeg csupán az árucseré értékének biztosításául szolgálna.

Argentínában óriási terjedelmű nagybirtokok van-

nak. Egy-egy nagybirtokos kezén 1000—15.000, sőt 20.000 hektár nagyságu földterület is van. (1 hektár = 1 km²). Minden birtok, legyen bár akkora, mint fél Magyarország, drótsövénnyel van körülvéve. Senkinek ezt a drótsövénnyt átlépni nem szabad, mert aki ezt megtenné, az életével játszik.

Ezeknek a roppant nagyságu földterületeknek természetesen nagyrésze műveletlen, parlagon hever, de a kivándorlók ezekből a földekből mégsem kapnak semmit megművelés céljából, hanem legfeljebb és kizáróan csak Argentina déli részein, a Tüzföld környékén, ahol teljesen nyers és töretlen földek várnak megmunkálásra. *Itt azonban európai ember képtelen a klímával dacolni.*

A beláthatatlan rónaságokon hatalmas buza, rozs és tengeri táblák. A gabonát az argentinai paraszt sohasem kaszával aratja, hanem csakis sarlóval dolgozik. A buzának csak a kalászát sarlózza le, az ott maradt szalmát meg a tengeri szárát is egyszerűen felgyújtja. Sehol sem látni széna- és szalmakazlat, mert az állatok állandóan szabad ég alatt élnek és csak a legelőn táplálkoznak. Éppen ezért istálló sincs egyetlen gazdaságban sem, legfeljebb csak színek a koci és a hátraslovak számára.

Argentina nagyszerű terméseinnek csak egyetlen nagy ellensége van: a sáskajárás. Évtizedek óta próbálnak már mindenféleképpen védekezni a sáskák pusztításai ellen, mind hiába. Ahol egyszer megjelenik a hatalmas, falánk sáskaraj, mérföldekre elpusztul a kitűnő gabonatermés.

A buza ára métermázsánként 25—27 pesos. Mielőtt elutaztam Buenos-Airesből, értesültem a kormánynak ama nagy akciójáról, hogy az állam tisztviselőinek és a munkásságnak olcsó lisztet biztosítson, amelyre a malmok hajlandóknak is mutatkoznak.

A legelőkön a tehenek, ökrök, marhák, juhok és lovak százezrei láthatók, mérhetetlen kincse, gazdagsága egy földművelő országnak. A „gauchos”, vagyis a csikósok csalódásig úgy öltözködnek, mint nálunk Magyarországon, bő ingujjban, széles, térdig érő szok-

nyában, pörge, fekete kalappal, amely mellett árvalányhaj lobog, derekukon himzett kendő, csizmájukon araszos sarkantyú... És népdalokat énekelnek, saját magukat gitáron kísérve...

Európában nem is tudják elképzeini az emberek, hogy milyen óriási méretűek a távolsági viszonyok Argentínában. Egyik város a másiktól 1000—1500 km. távolságra van. Azlán 3—400 km. távolságig csak beláthatatlan sík mezőségek vannak, apró homokbuckákkal és térdig érő bokrocskákkal, majd a mérföldekre terjedő buza, rozs- és tengeritáblák...

A napilapok kereskedelmi rovatainak hirdetéseiben állandóan 50—60 árverési hirdetés jelenik meg 5—10.000 darab szarvasmarha, juh és tinó eladásáról. A telivérállatok árai szinte fantasztikusak. *Egy-egy bikáért három-négy százezer pesost, egy-egy versenylóért másfél millió pesost is elkérnek.*

A kereskedelem lebonyolítása a németek, olaszok, franciák, angolok, osztrákok és magyarok kezében van. Renkivül sok gazdag ember van Argentínában, de nem szabad szem előtt téveszteni, hogy azok az idegenek, akik nagy vagyonra tesznek szert, csak a legnagyobb szenvedések árán vergődnek el a gazdagságig, mások pedig csakis nagy európai összeköttetések révén képesek magukat fentartani. Manapság egyetlen kivándorló sem számít arra a *biztos eshetőségre*, hogy már későn érkezik a dusnak álmodott termés learatására. *Ma már a gyors meggazdagodás Argentínában teljességgel lehetetlen, az ilyen hír a mesék országába tartozik.*

Maga Argentína pedig rendkívül gazdag ország. A bankházak, váltóüzletek kirakataiban aranyakból felállított gúlák ragyognak és a lehetetlenséggel határos aranyat kivinni az ország területéről. A legszigorubb rendeletek tiltják úgy Argentínából, mint Uruguayból és Braziliából akár saját, akár idegen országbeli aranykészletek kivitelét. Ezek a rendeletek, amelyeket csak nemrégiben adtak ki, valószínűleg *rövidesen éreztetni fogják hatásukat az egész európai pénzpiacra*. Minden hajóutast a legszigorubbán, legalaposabbn megvizsgál-
nak, hogy nem visz-e magával aranyat És ha bármilyen

keveset találunk is valakinél, amellet, hogy elkoboz-
zák, még hozzá irgalmatlanul meg is büntetik.

A napilapok mindennap pontosan közlik az eu-
rópai deviza-árfolyamokat és a valuta-viszonyokról
naponként ad hiteles, pontos távirati értesítést a new
yorki tőzsde.

A kereskedelmi életben honfitársaink meg lehet-
sen nagy szerepet játszanak.

A világháború kitörése előtt a magyarság buzgó-
törekvéssel vett részt Argentina gazdasági és keres-
kedelmi életében, virágzó kereskedelmi vállalatokban,
nagy forgalmú bankházakban, mindenütt sok magyar
dolgozott.

Mikor azonban a háború kitört, szomorú sors
következett kivándorolt honfitársainkra. Az összes
vállalatoktól elbocsájtották a magyar, német, osztrák,
bolgár és török alkalmazottakat, az összes hivatalok-
ból eltávolították őket, mert a franciák és angolok
fekete listát állítottak össze a középponti hatalmak
alattvalóiról és amely vállalat vagy hivatal megtűrte
kötelekezésében azt, aki a fekete listán volt, *teljes keres-
kedelmi blokáddal bűnhődött*, nem kapott sem szénét,
sem bármilyen árut az ántánt országaiból.

Igy tehát nyomorba taszították magyar véreinket
a fekete lista szerzői. Három éven át irtózatosszenve-
déseken mentek keresztül szegény honfitársaink. Né-
melyek zsákhordással voltak kénytelenek napi élelmü-
ket megkeresni, mások mint nehéz testi munkát végző
kikötőmunkások tengették életüket, volt olyan köz-
tük, akinek felesége pusztult el, mert még orvosságot
sem tudott vásárolni számára és ebben a rettenetes
vergődésben, százezrek borzalmas létezésében sehol,
sehonnan, semmi segítség...

És a szerencsétlenségeknek, csapásoknak ebben
az áradatában még szerencsésüknek mondhatták azt,
hogy Argentina nem engedett az ántánt hihetetlen
pressziójának és nem üzent meg a háborút a közép-
ponti hatalmaknak. Mert ha ez megtörtént volna, mint
ellenséges államok alattvalóival bánnak velük el, inter-
nálják őket, ez pedig elviselhetetlen lett volna rájuk
nézve.

1914 augusztusában ugyanis Buenos-Airesben rendkívül nagy volt a háborus-pártiaknak a száma.

A helyzet már-már fenyegetővé kezdett válni, amikor a köztársaság elnöke a parlamentben, ahol zajosán követelték a rögtöni hadüzenetet, a következő kijelentést tette:

— Ha Argentina megüzeni a háborút a közép-ponti hatalmaknak, a köztársaság tekintélye nem tűrheti, hogy Argentina hadviselői mivolta csak papiroson szerepeljen. A hadüzenet után tehát *nyomban elrendelem az általános mozgósítást és Argentina 500.000 embert küld az európai hadszíntérre.*

Erre a nyilatkozatra egyszerre elnémultak az összes háborus-pártok és értékkel föl nem mérhető józansággal szavaztak a hadüzenet — *ellen.* Ennek a kijelentésnek köszönhatték a középponti hatalmak alattvalói, hogy nem internálták őket, hanem csak fekete listára kerültek.

Három évi rettenetes szenvedés után végre, sokan álnév alatt, megkezdhatték újból munkájukat kereskedelmi, üzleti téren.

Buenos-Airesbe érkezésem után már a harmadik, negyedik napon fölkeresett számos honfitársam, akik mindannyian, kivétel nélkül, *keserűen panaszkodtak a régi osztrák-magyar követségre, amely galád nemtörődomséggel intézte a magyarság ügyeit.* Tanácsra szoruló magyar parasztok, utlevelet kérő visszavándorlók ügyeit minden ok nélkül késleltették, vagy egyáltalában nem intézték el. Komoly, nagy vád volt ez argentinai külképviseletünk ellen, amely régi osztrák stílus szerint kötelességmulasztásaival hozzájárult számos kivándorolt magyar ember romlásához, pusztulásához.

Mert hiszen a háború első éveiben sem kellett volna oly irtóztató módon szenvedni ezernyi magyarnak, ha az osztrák-magyar követség hivatása magaslatán állott volna. Ha el is bocsájtották őket állásaikból, tanácsal, utbaigazitásokkal *éppugy kötelessége lett volna a követségnek a magyar honpolgárok segítségére lenni, mint az osztrákoknak.* A követség

azonban, régi osztrák szellemben, gyűlölettel kezelte a magyar ügyeket és így érthető az argentianai magyarság rettenetes fölháborodása és elkeseredése régi külképviseletünkkel szemben.

Ezzel szemben nem tudok méltó szavakat találni annak az embernek dicséretére, aki jóságos szívvvel, erős kézzel és meleg rokonérzéssel vette kezébe szenvedő testvéreink ügyeinek intézését. Ez az ember *D'Artillac Brill*, Hollandia argentinai követe, aki 1920 január 21-én a holland kormány utasítására átvette Magyarország, Bajorország és Ausztria érdekeinek képviseletét. Azóta ő intézi magyar véreink minden ügyes-bajos dolgát, végtelen finomsággal, szeretettel és megértéssel.

Fölkerestem *D'Artillac Brill* urat, aki rendkívül szeretetreméltó, lekötelező udvariassággal fogadott. Amikor Magyarország és kivált Budapest híhetetlen nélkülözéseiről és nyomoráról kezdtem beszélni, a következőket jegyezte meg:

— Rendkívül sajnálom, hogy csak most, öntől nyerek először részletes értesülést Magyarország viszonyairól. Kérem, mondjon el nekem a legapróbb részletekig mindent, ami a magyarságra vonatkozik a háboru kitörése óta! . . .

És én elbeszéltem az argentinai holland követnek egy vérig hajszott, halálra üzött nemzetnek bubáncos regényét és *D'Artillac Brill* lélekzetviSSzafojtva hallgatta a keresztrefeszített Magyarország busító történetét . . .

Amikor ismét a nyomorról, a budapesti gyermekek éhezéséről, rettentő szenvedéseiről beszéltem, csöndesen jegyezte meg a követ, hogy a hollandi lapok sem közölték e híreket, éppugy, mint a buenos-airesiek sem. *Csakis a német és osztrák gyermekek segélyezése érdekében* jelentek meg ezekben a lapokban hosszú cikkek . . .

Megmagyaráztam *D'Artillac Brill*nek, hogy Budapestről a tudósítások, táviratok állandóan Bécsen keresztül jutnak külföldre és ezeket a táviratokat bécsi érdekek szerint hamisítva továbbítják, úgy hogy az

igazságot sohasem fedik, hanem tudatosan ártanak a magyar ügynek.

Az argentinai magyarságról kezdünk beszélni. D'Artillac Brill mosolyogva, jóságosan mondja:

— Milyen illemtudó, jómodoru emberek . . . Derék jó emberek ezek az itteni magyarok, legyenek akár parasztok, akár más társadalmi osztályhoz tartozók. Azonnal megismerem a magyart, ha belép az ajtón. Igazán, őszintén kedvelem honfitársait, becsületes, munkaszerető emberek mind . . .

És valóban, szimpátiáját annyira fokozódott a magyarság iránt, hogy a magyar kérvények, magyar nyelvű levelek és beadványok hiteles fordítása céljából *magyar tolmácsot* vett maga mellé.

A magyarokról szólva, még a következő érdekes, jellemző esetet mesélte el a holland követ:

— Egyszer, nemrégiben egy *Gubicza János* nevű magyar paraszt járt nálam és utlevelet kért *Torontál* vármegyébe, *Magyarországba*. Miután a holland követség addig még semmilyen értesítést nem kapott, a legnagyobb zavarban voltam; mert nem tudtam, hol vannak Magyarország új határai. Végre nagy nehezen megtudtam, hogy *Torontál* vármegye *szerb* impérium alá került. Hosszasan magyaráztam tehát a tolmács útján *Gubicza János*nak, hogy én nem adhátok neki utlevelet, csak a francia követség, amely a szerb ügyeket ideiglenesen intézi, neki pedig szerb utlevélre van szüksége. *Gubicza János* azonban csak rázta a fejét és hitetlenül nézett rám. Majd lassan, vontatottan megszólalt: „Nem lehet az méltóságos uram. Dehogy is lehet. A méltóságos ur téved. Bizonyosan téved, mert *Torontál az Magyarország*“. És szélesen nevetni kezdett, hogy *Torontált* én szerbnek hiszem, amikor az magyar. És *Gubicza János* tántorithatatlanul megmaradt amellett a véleménye mellett, hogy én tévedek, mert „*az lehetetlen*“, azt mondja, „*hogy Torontálban a szerbek parancsoljanak*“. Másnap, harmadnap újra eljött *Gubicza János* és mikor már láttam, hogy sehogyan tudom meggyőzni, kiállítottam neki egy utlevelet *Magyarországba*, hogy majd *Budapestre*l utaz-

zék Torontálba. Ebbe aztán belenyugodott Gubicza János.

Meghatottan hallgattam a követ elbeszélését és Gubicza János esetéből kiéreztem egy dacos, büszke nemzet lelke mélyéből előtörő, harsogó tiltakozását, hogy Torontált nem adjuk és Szepest sem és a Szilágyságot sem . . .

És ahogy Gubicza János, Argentínába kiszakadt magyar paraszt becsületes eszével, egyenes lelkével nem tudta sehogyse megérteni, hogy Torontálban most már a szerb az ur, *ugy nem fogja ezt megérteni soha egyetlen magyar ember sem . . .*

D'Artillac Brillnek pedig azt javasoltam, a megszállott területeken lakó magyarokat csak küldje Budapestre, ha haza akarnak jönni, majd itt eligazítják a dolgukat. Így a magyarok mégsem jutnak abba a megszégyenítő helyzetbe, hogy szerb és román utlevélért kelljen könyörögniök, ha haza akarnak jönni — Torontálba vagy Biharba . . .

Uruguayban még több magyar van, mint Argentínában. Az itt élő magyar kivándorlottak legnagyobb része földműveléssel foglalkozó paraszt, vannak azonban mérnökök, gépészek, malomtulajdonosok, földbirtokosok és sok más foglalkozással bíró magyarok is. Majdnem mindegyik, akivel csak beszéltem azokról a mérhetetlen szenvedésekről, küzdelmekről beszél, amelyeken keresztülmentek addig, amig végre nyugodt, gondtalan életet biztosíthattak maguknak.

Ha Magyarországra jön a beszéd sora, könnyű lopózik künn élő honfitársaim szemébe. Emésztő, kínzó vágy él mindegyikben, akár szegény, akár gazdag az illető: hazajönni, haza, haza . . . Ha egy hajó Olaszország, avagy Trieszt felé indul, utasai között mindig akad egy-két szerencsés magyar, aki nagynehezen összekuporgatta azt az összeget, mellyel a III. osztályon hazajöhet. Ilyenkor sok, sok magyar kísérő várja a kikötőben a hajó indulását és minduntalan fölhangzik a szomorú kiáltás: „Mondd meg édesapámnak, édesanyámnak, hogy csókolom, ölelem!” „Csókold meg helyettem a gyermekeket!” És kivétel nélkül mind

dans la REPUBLIQUE ARGENTINE

La Légation des Pays-Bas à Buenos Aires, chargée
des intérêts hongrois dans la République Argentine, certifie
que le titulaire de ce passeport est

de nationalité hongroise.

Date de naissance: _____

Hauteur: _____

Cheveux: _____

Yeux: _____

Visage: _____

Ce passeport est valable pour un an pour voyager en:

Signature du Titulaire

Buenos Aires, le _____ de 1928

Le Chargé d'Affaires des Pays-Bas

sírnak . . . és zokogó irigykedéssel néznek a távozó hajó után . . .

Számtalan levelet olvastam, amelyekben szegény, nyomorgó argentinai magyarok jómódu kereskedőktől, börziánerektől pénzt könyörögnek azért, hogy megválthassák Triesztig hajójegyeiket. És e gazdag emberek évenként ezer és ezer pesost áldoznak erre a célra . . . Magyar véreink ilyenkor a szenvedésektől ruházatban és lélekben lerongyolódva jönnek haza . . .

VII. FEJEZET.

Mozgalom a magyarországi gyermeknyomor enyhítésére.

Felhívás Argentina népéhez. A gyűjtés megindítása. A budapesti postások felhívása. Köszönet Argentina lakosságának. A holland követ levele. „Magyar“-Egyesület Buenos-Airesben.

D'Artillac Brill kérésére már a beszélgetésünket követő napon bizottságot alakított a budapesti szegény gyermekek nyomor-enyhítési akciójának irányítására. A bizottság elnöke maga a hollandi követ lett. Tagjai: Esteban Pataky, a buenos-airesi „Hollandi Bank“ fő-könyvelője, Elemér Janovitz kereskedő és én. Megszerkesztettem az adakozásra való felhívást, amelyet Janovitz fordított le spanyol nyelvre. A gyűjtőíveket és a felhívást szíveségből, ingyen a Hollandi Bank házinyomdája készítette el. A felhívás szövege a következő volt:

Pedido de SOCORRO para los niños de Budapest

! Mitiguemos su miseria! ! Alivemos su desgracia!

Hungría — en otras épocas tan rica en producción y que poco antes de estallar la guerra, tuvo la rara suerte de poder festejar el milésimo año de su existen-

cia — Hungría, con su población pacífica está sufriendo tremendamente en estos últimos tiempos.

Este pobre y desgraciado pueblo, está expuesto ahora a las más horribles privaciones, está expuesto a perecer miserablemente por *hambre*.

!ESTA SIN PAN Y SIN ROPA!

Con orgullosa paciencia, con lágrimas mudas, sin quejarse siquiera, soporta los sufrimientos que la cruel suerte le tiene reservado.

Niños inocentes, viudas, huérfanos y enfermos, todos víctimas de la guerra, participan de esta inmensa, de esta espantosa miseria, sin culpa alguna.

! Hermanos de la Argentina! Comprender bien lo que decimos: ! son niños, criaturas que sufren de hambre!

Niños que en vano buscan el padre desaparecido, para que les dé el pan cotidiano.

! Criaturas que imploran una gota de leche!

Mujeres que van a ser madres, ancianos inhabilitados para el trabajo, enfermos en los hospitales, perecen miserablemente por falta de alimentos y de medicamentos.

El que tenga en su corazón un lugar reservado para la desgracia, quien tenga un átomo de sentimientos humanitarios, no puede permanecer indiferente ante tan inmenso tan trágico dolor.

No puede permitir este atroz exterminio.

No debemos, no podemos dejar sufrir niños y criaturas inocentes por culpa de la fatalidad.

Si no le tendemos una mano misericordiosa, perecerán estos pobres entre horribles sufrimientos por hambre y por frío.

En estos momentos, una modesta camisita, un poco de leche, un pedacito de pan, unos zapatitos, representan la vida, la salud, la felicidad en Budapest, y entre tantas lágrimas traslucirá una sonrisa de gratitud en esas caras inocentes que por millares y millares, han olvidado de sonreír.

Llevará vuestro socorro, vida y alegría a muchos hogares sumidos en la más negra pena.

En nombre de estos pobres apelamos a la nunca jamás desmentida generosidad argentina, suplicando:

! Socorred a los desdichados, a los pobres y hambrientos niños de Budapest!

EL COMITÉ DE SOCORROS:

Guillermo D'Artillac Brill, Encargado de Negocios de los Países Bajos, Encargado de los intereses húngaros en la Argentina. **Cangallo 328.**

Esteban Pataky, Contador del Banco Holandés de la América del Sud. **Bmé. Mitre 300.**

Adalberto de Náday, Miembro del Teatro Nacional de Budapest y periodista. **Cangallo 787, 2do piso.**

Elemér Janovitz, Comerciante. **B. de Comercio, esc. 410.**

Se suplica a las personas caritativas quieran enviar su óbolo a cualquiera de los miembros del comité arriba mencionado o al Banco Holandés de la América del Sud.

Donativos en especie, recibe el señor J. Weber, **Yatay 948.**

Magyarra leforditva e felhivás így hangzik:

Enyhítsünk Budapest nyomorán!

Magyarország, ez a gazdag földművesország, amely ezer év óta élt határai között, 6 év óta a leggyötrőbb szenvedéseken megy keresztül. Határai megnyírbálva, lakossága lerongyolva, nélkülözve, éhezve, nemes türelemmel, némán és panasznélkül viseli el a sorstól ráért rettentő csapásokat. De miért kell ebben osztozni az ártatlan gyermekeknek, özvegyeknek és árváknak, akiket a világháború és az egy évig tartó forradalom tizezrével teremtett?!

Emberek, értsétek meg, gyermekek éheznek!

Gyermekek, akik elvesztették kenyérkereső apjukat, csecsemők, akik nem ihatnak tejet, aggok, akik képtelenek dolgozni és kórházi betegek, akik orvosság híján pusztulnak el.

Akinek szíve van, akiben csak egy csöpp szeretet lakozik, nem nézheti ridegen ezt a borzalmas pusztulást az ártatlanok sorában.

Miért kell szenvedni, éhezni, fázni, nyomorultan elpusztulni a kis ártatlan csecsemőknek, iskolás gyermekeknek a mostoha sors miatt?

Ma Budapesten egy pici pár cipőcske, egy fél liter tej, néhány darab cukor, egy pici ingecske életet, egészséget, boldogságot jelent és könny helyett mosolyt a pici babák arcán.

Argentina lakosságának nemes gondolkodására hivatkozunk, amikor kérve-kérjük:

„Segítsetek az éhező, nyomorgó budapesti gyermekeken!”

A segítő-bizottság.

E felhívást a hollandi követ rendkívül meleghangú levél kíséretében küldte el az összes napilapoknak. Az argentinai ujságok már előbb is szívesen fogadták ilyen irányú cikkeimet, sőt mint már említettem, a La Union közölte az aradi gyermekek egy menekülő csoportjának a képét is. A gyűjtési felhívás egy napon jelent meg a La Nacionban, a La Prensában, a La Epocában, La Unionban, La Diarióban, La Rasonban stb. és végül a *La Capitalban* Rosario városában.

A gyűjtőleveket szétküldtük egyesületekhez és magánosokhoz és megindult a gyűjtés lelkes munkája.

Május 7-ikéig, elutazásom napjáig, amint azt egy bizottsági ülésen megállapítottuk, az akció eredménye 8500 pesos.

A magyar nemzet hálájának egyszerü megnyilvánulásaképpen ideírom a nagylelkű adakozók névsorát:

Elemér Janovitz 500 pesos, Genaro Garcia 1000, Federico Seeger 100, Guillermo Auspitz 500, Arnoldo Wolf 500, Ignacio Pillitz 300, Carlos Reisz 300, Eugenio Pillitz 200, N. N. por Intermedio del Sr. Bartolo Bernhard 200, W. d'Artillac Brill 100, Gaspar Ravena 20, Noberto Muga 10, J. Zwart 500, N. N. 30, T. Penay Cia 10, Luis Kelety 30, Ninos de Salto Grande 57, Banco Holandés 1500, Banco Espanol 500, E. Danon 50, E. Murrmann 35, D. E. Raffo 10, E. Pataky 100, Henry Simon 100, Juan Weber 100, Luis R. Scheiner 1000 pesos (en comestibles), Enrique

Minor 10, E. Long 50, V. Pedernarte 50, Alfredo Koetting 20, L. Lajos 50, Emil Lantos 200, Sdad. Gral. de Exportation 300, Carlos Lantos 20, Walter Schlesinger 10, Rodolfo Berény 10, J. S. Gardey 3, T. M. y L. M. 1, O. M. Martelli 3, M. M. y P. F. 3 pesos.

Ebből az összegből 7000 pezót a hollandi bank táviratban a bécsi hollandi követségnek küldött el. Az akció egyházi (templomi) gyűjtésének összegéből 100.000 lira küldetett Budapestre Rómán át a pápa közvetítésével. Az Ausztriának szánt küldeményből 1000 pezó értékű áru küldetett a budapesti inséges gyermekek megsegítésére Amszterdamba, a honnan az ottani bizottság fogja Budapestre irányítani. A buenos-airesi zsoké-klub pedig d'Artillac Brill kérésére megígérte, hogy adminisztrációs évének lezártaival (azóta már megtörtént) néhány ezer pezóval fogja a segítő akciót támogatni. A buenos-airesi német nők egyesülete havonként 1500—2000 liter kondenzált tejet fog küldeni a budapesti gyermekeknek.

Végül Schwimmer Sándor amerikai polgár, aki ezidő szerint Buenos-Airesben tartózkodik, ahova üzleti elfoglaltsága szőlította és akinek a felesége, született Stick-Szabó Gizella debreceni születésű magyar nő, a legnagyobb elismerésre méltó módon önálló gyűjtő-akciót indítottak előkelő és gazdag ismeretségük körében Budapest kórházai és szegény gyermekei részére. Ez akció már eddig összegyűjtött áruinak értéke meghaladja az egymillió koronát.

Az áruk szállítására úgy a hollandi, mint az olasz követ a legmesszebbmenő segítséget nyújtják azal, hogy az árukat tartalmazó ládákat, akár olasz, akár hollandu hajókon, ingyen fogják szállítani. Az árukat Schwimmer ur feleségével személyesen fogja augusztus folyamán Budapestre hozni. Így hát az általam megindított akció eddigi pénzértéke a legminimálisabb számítással 3 és egynegyed millió koronát tesz ki. Mielőtt hajóra szálltam volna, hogy hazámba visszatérjek, természetesen nem mulasztottam el, hogy hálás köszönetet mondjak a magyarság nevében úgy a sajtónak, mint pedig D'Artillac Brill követ urnak, aki az egész akció lelke és legfőbb mozgatója volt. A

buenos-airesi lapok május 4-iki számában jelent meg a magyar nemzet köszönete Argentina lakosságának, még pedig a következőképpen:

EL SOCORRO A LOS NIÑOS DE BUDAPEST

El viernes próximo se embarcará de regreso a Europa el Sr. Bela de Naday, que vino como comisionado de la Cruz Roja húngara. Con motivo de su partida, el precitado señor nos ha dirigido la siguiente carta:

Muy distinguido señor director de La Nacion: Después de dos meses de estada en ésta, vuelvo ahora a Budapest y ruego a usted, muy estimado señor, tenga la bondad le permitirme que me despidas de usted con algunas palabras.

Ante todo me tomo la libertad de pedir a usted respetuosamente exprese mi sincero infinito agradecimiento a todos aquellos periodicos y redactores que tan desinteresadamente han puesto su actividad a disposición de la acción de ayuda para el alivio de la extremada miseria y hambre que nuestros niños sufren en Budapest y que tan buen éxito ha tenido.

Me han comunicado que ya han sido enviadas a Budapest las 100.000 libras que fueron recolectadas en los círculos eclesiásticos, como también los 7000 pesos que resultaron de una colecta particular.

Una muy generosa familia radicada en ésta dedicó, mediante colectas de artículos generales y de alimentación, valores que sobrepasan el importe de 10.000 pesos.

Permitame usted que en nombre de la nación húngara exprese momentáneamente, por intermedio del importante diario que usted tan dignamente dirige, mi más profundo agradecimiento a todas aquellas bondadosas y nobles personas que han sentido con nosotros la desgarradora miseria de nuestros pobres niños desvalidos, y que con tanto celo se mostraron dispuestas a aminorar tan terrible angustia, que debe conmover hasta al ser más inhumano.

Hungria sufre desde hace seis años inocentemente y de un modo intenso. Desgarrado, el país lucha contra un destino injusto, vengativo y descorazonado. Y en estos momentos saturados de desgracia para nuestra patria, los ciudadanos de Buenos Aires ofrecen un auxilio salvador a nuestros niños, viudas, huérfanos y enfermos que sufren.

Esta noble y desinteresada acción hace deudora a la nación húngara de su más sincero agradecimiento a favor de estos magnánimos filántropos.

Como corresponsal del periódico „Budapesti Hirlap“ saludo en nombre de éste a la prensa de Buenos Aires y a sus colaboradores con simpatía de camarada, rogándoles dispensarme también en lo futuro su tan amable apoyo.

EL SOCORRO A LOS NIÑOS DE BUDAPEST

Agradecimiento a la representación de Holanda

Subscripto por D. Bela de Naday, corresponsal del diario húngaro „Budapesti Hirlap“, se ha recibido en la legación de los Países Bajos una nota en la que aquél expresa su profunda gratitud hacia el encargado de negocios „ad interim“ del reino, don Guillermo G. E. d'Artillac Brill, por su eficaz empeño demostrado para aliviar la situación de miseria en que se hallan los niños hambrientos de Budapest.

Informa el aludido corresponsal que su primer deber al llegar a Hungría para donde se embareará el 7 del corriente, será poner en conocimiento del gobierno húngaro y del intendente municipal de Budapest la noble actitud de los Países Bajos con motivo de la circunstancia expresada.

Entretanto, anade el señor Naday, se hace un honor en reiterar su sincero agradecimiento en nombre de la nación húngara y de sus niños desvalidos.

Mindkét cikk a La Nacionban jelent meg, az elsőnek magyar szövege így hangzanék:

Mélyen tisztelt Főszerkesztő Ur! Most, hogy két hónapi itt tartózkodás után visszautazom Budapestre, engedje meg, hogy néhány szóval elbucsuzzam.

Nagyon kérem Főszerkesztő Urat, tolmácsolja hálámat és forró köszönetemet azon hirlapoknak és hirlapíróknak, akik előmozdították a budapesti éhező gyermekek javára indított segítő-akció sikerét. Tudomásom szerint a mai napig az egyházi gyűjtések összegéből 100.000 líra, a polgárság adományainak összegéből 7000 pesos küldetett Budapestre. Ezenkívül tudomásom van egy nemesszívű házaspár folyamatban lévő árügyüjtéséről, amelynek értéke már eddig meghaladja a 10.000 pesost.

Engedje meg Főszerkesztő Ur, hogy ideiglenesen ezúton mondjak köszönetet a magyar nemzet nevében azoknak a nemesszívű emberbarátoknak, akik átérezvén ártatlanul szenvedő gyermekek nyomorát, készséggel hozzájárultak adakozásukkal ennek a nyomornak az enyhítéséhez, amelynek láttára a legkeményebb szívű emberek szeme könnybe lábadt. Magyarország hat év óta szenved a legártatlanabbul a legrettentőbb katasztrófákat. Ideiglenesen szétmarcangolt állapotban küzd az igazságtalan, boszúálló, szívtelen sors csapásaival szemben. És ebben a rettenő nyomorában nyújt segítséget Buenos-Ayres nemesszívű polgársága az ártatlanul szenvedő gyermekei, özvegyei, árvái és betegei részére. Ezzel a nemes, szeretetteljes, önzetlen cselekedetével örök hálára kötelezte a magyar nemzetet. A *Budapesti Hirlap* nevében — amelynek tudósítója vagyok — kollégiais szeretettel üdvözlöm a buenos-airesi hirlapokat és hirlapírókat, és bucsuzólóan kérem továbbra is szeretetteljes támogatásukat.

Náday Béla.

A második cikkben *D'Artillac Brill*, holland követhez intézett köszönő-levelemet közli a *La Nacion*, mely így szól:

Méltóságos Uram!

Május 7-ikén visszautazom Budapestre. Hazaérkezésem után első kötelességemnek fogom tartani, hogy azonnal közöljem a magyar kormánnyal és Budapest polgárságával Méltóságod áldásos és eredményes munkáját, amellyel a budapesti szegény, éhező gyermekek nyomorát enyhítette.

Addig is, amíg a magyar kormány és Budapest székesfőváros polgársága a kellő formában nem fejezheti ki köszönetét, fogadja Méltóságod a magyar nemzet nevében határtalan hálámat és forró köszönetemet önzetlen, szeretetteljes fáradozásáért, amellyel a magyar nemzetet örök hálára kötelezte.

Mély tisztelettel:

Náday Béla.

E soraimra Hollandia köveite a következő levéllel válaszolt:

Légation Royale
des
Pays-Bas.

Buenos-Aires, le 2 Mai 1920.

Cher Monsieur de Náday!

Au moment de votre départ pour la Hongrie, je ne puis pas laisser de vous remercier personnellement et aussi de la part de la Commission pour le secours à Budapest, de votre aimable coopération.

• Nous avons maintenant reçu en argent plus ou moins Pesos 8500.—, dont Pesos 7000.— ont été déjà envoyés par intermédiaire de la Banque hollandaise. En comestibles il nous est parvenu une donation d'une valeur de Pesos 1000.— Les comestibles seront embarqués gratuitement dans le vapeur „Hollandia“ et envoyés de la Hollande à Budapest par intermédiaire d'une commission aux Pays Bas.

La quête dans les églises a produit 100.000 liras, qui sont envoyés à Rome.

Le yockey club m'a promis à la fin de son année administrative une donation de quelques mille pesos, de manière que notre travail en commun va donner un résultat satisfaisant.

Vous souhaitant un bon voyage et un heureux retour à votre pays, je profite de cette occasion pour vous réitérer les assurances de mes sentiments les meilleurs.

D'Artillac Brill.

Magyar nyelvre lefordítva e levél így hangzik:

Holland Királyi Követség,

Buenos-Ayres, 1920 május 2.

Kedves Náday Ur!

Magyarországba való elutazásának pillanatában nem mulaszthatom el, hogy úgy a magam, mint a Budapest segélyezésére alakult bizottság nevében köszönetemet fejezzem ki szíves közreműködéséért. Eddig készpénzben kb. 8500.— pesost kaptunk, mely összegből 7000 pesos a Hollandi Bank útján már elküldött. Élelmiszerekben 1000.— pesos értékű adomány érkezett hozzánk. Az élelmiszerek ingyen fognak elszállíttatni a „Hollandia” gőzösön és Hollandiából Budapestre egy hollandi bizottság fogja azokat elküldeni. Templomokban lefolytatott gyűjtés 100.000.— lírát eredményezett, mely összeg Rómába fog küldetni.

A zsoké-klub ígéretet tett nekem, hogy üzleti évének végével néhány ezer pesost fog adományozni, úgy, hogy közös munkánk kielégítő eredménnyel fog végződni.

Jó utazást és szerencsés megérkezést kívánva, felhasználom ezt az alkalmat hogy újból kifejezzem Önnek legőszintébb tiszteletemet.

D'Artillac Brill s. k.

Kiadtam a holland követ ur levelét, hogy marandó dokumentumá legyen annak a nagyszerű rokonérzésnek, mellyel *egy idegen külképviseleti hatóság Magyarország irányában viselkedik.*

Meg kell azonban jegyezni, hogy *égetően sürgetős az argentinai önálló magyar külképviselet mielőbbi megszervezése.*

A gyűjtésekkel kapcsolatban meg kell még említenem a következő esetet:

Április elején felkeresett lakásomon Barát Antal, a *Budapesti Hírlap* egykori munkatársa, aki most a buenos-airesi főposta internacionális levelező-osztályának fordítója. Elmondotta, hogy a *budapesti postásoknak az argentinai postásokhoz intézett segélykérése megérkezett Buenos-Airesbe* és az ő kezeihez jutott fordítás céljából. Barát Antal szeretettel üzeni a budapesti postásoknak, hogy a buenos-airesi postaigazgatóság megkezdte számukra az általános gyűjtést.

Amikor az *argentinai nép* meleg rokonérzéséről, áldozatkész szivességeiről írok, nem mulaszthatom el,

hogy a buenos-airesi *magyar kör*ről néhány szóval megemlékezzem.

Ezt a magyar kört hivatalosan *Délamerikai Magyar Kör*nek hívják, ez az egyetlen magyar egyesület Argentínában. A *Circulo Ungaro Sud-Americano* arról nevezetes, hogy csak a tapasztalatlan és a helyi viszonyokkal egyáltalán nem ismerős magyarok a tagjai, a jobbmódu és intelligens magyarok közül *senki*. Az egyesület elnöke valami *elcsapott fogtechnikus* Budapestről: *Brunner ur*.

Összes argentinai magyar ismerőseim figyelmeztettek nem sokkal megérkezésem után, hogy ne keressem fel ezt a *hirhedt* „magyar” kört. Többek között maga a holland követ mondott el egy nagyon jellemző esetet a „magyar” köréről.

Amikor a holland kormány megbízásából átvette a magyarok, osztrákok és bajorok ügyeinek intézését, úgy az osztrákok, mint a bajorok künn levő egyesületei, klubjai azonnal tisztelegtek a követnél, *csak Brunner urék nem*. A „magyar” egyesület főtitkára *Löw ur* . . .

Bár ez a sértés, ez a modortalanság éppen azzal az emberrel szemben, aki oly nagy szeretettel karolta fel a támasz nélküli magyarság ügyeit, bántotta is egy kevéssé D'Artillac Brillt, mégis — bár én kértem, hogy ne tegye — *elküldött egy gyűjtőívet Brunner-Löwéknek*, hogy gyűjtsenek, mint *magyar* egyesület, a budapesti nyomorgó, éhező gyermekek javára. És mit tettek Brunner-Löwék? *Megjegyzés nélkül visszaküldték az üres gyűjtőívet a holland követnek!* . . .

És ez a Brunner ur, aki ezt a *hazaárulásszámba* jövő cselekményt elkövette, aki még *magyarnak* meri magát odakünn nevezni, *magyar konzul akar lenni Buenos-Airesben!* . . .

Valósággal pirultam, szégyeltem magamat önmagam előtt, hogy emberek, akik elég vakmerőek ahhoz, hogy bitorolják a „magyar” nevet, noha semmiféle érzelmi kapocs köztük és a magyarság között nincs, kislelkűségükkel, hazafiatlanságukkal így ártanak az elcsigázott magyarság ügyének . . .

Az argentinai zsidóság tekintélyes adományai — a budapesti szegény, gyermekek részére hatalmas tiltakozás volt a züllött gondolkodású Brunner-Löw urék eljárására.

Általában, Buenos-Aires lakossága egész ott tartózkodásom alatt páratlanul szíves rokonérzést tanúsított a szenvedő magyar nemzettel szemben. Az emberek kedvesek, előzékenyek, barátságosak és udvariasak voltak, bármikor, bármilyen esetben készséggel szolgáltak utbaigazítással, úgy, hogy az argentinai nép lelkes barátja lettem három hónap alatt... Talán csak *hajdan* a régi franciákban volt ennyi charme, ennyi kedvesség és finomság, ennyi nemes érzés...

VIII. FEJEZET.

Hazautazás.

Ostrom a hajójegyért. Bucsú argentinai barátaimtól. A „Sofia” elindul Trieszt felé... Találkozás a kivándorolt osztrák tisztekkel. Vihar a tengeren. Megérkezés Triesztbe. Itthon. Tanácsok kivándorolni szándékozók részére.

Hat hónapra szólt a szabadságom, amelyet a budapesti Nemzeti Színházról kaptam, így tehát április végén már készülődniöm kellett a hazautazásra. Az Európába induló hajók jegyeit általában már 3—4 hónappal az indulás előtt eladják és így hihetetlen nehézségekbe ütközik hajójegyhez jutni. Elképzelhető azoknak a szegény, szerencsétlen kivándorlóknak a helyzete, akik valahogy, irtózatos küzdelmek, nehézségek árán összekuporgatták a *visszautazás* költségeit és amíg a hajójegyre várnak — *felélik a jegy árát.*

Valóságos harc után, csakis az olasz és holland követ közbenjárására sikerült a „Sofia” nevű hajóra egy első osztályu jegyhez jutnom.

És megindult a bucsúzások hosszú sorozata... Tizennégy napig bucsúztattak a buenos-airesi magyar

családok végtelenül kedves vendégszeretettel és szíves-séggel. Itt is, ott is könnyek között kérték, hogy vigyem el levelüket édesanyjukhoz, édesapjukhoz, lányuknak, testvérüknek, rokonuknak . . .

Egy magyar mérnök 2 aranyat (200 dollárt) küldött édesanyjának azzal a megjegyzéssel, hogy „egyék helyette túróscsuszát és paprikáscsirkét, mivelhogy e régi, jó, igaz magyar eledelhez nem igen lehet oda-künn hozzájutni, mert nincsen jó magyar konyha, magyar szakácsné . . .“

Végre elérkezett az indulás napja. Nagy, nagy öröm fogott el, a lelkembe végtelen honvágy lopózott és teljesen urrá lett bennem a családom utáni mérhetetlen vágyakozás . . . És minél jobban örültem az el-indulásnak, annál szomorubbak lettek argentinai ismerőseim, magyar barátaim . . . Lázasan csomagoltam, szinte vadul az utazás nagy örömétől egymásra dobáltam holmijaimat, rendetlenül, összevissza mindent, nem törődve semmivel, csak azzal, hogy végre haza mehetek, haza, Magyarországra, Budapestre, amely minden nyomorúságával, sötétségével és elaléltságával mégis csak a miénk, az enyém és én az övé vagyok teljesen . . .

Ismét a kikötőben. Sok ezer ember a hajóállomáson, a visszavándorló spanyolok, németek és olaszok kísérői, a sok különböző szín összefolyt előttem és szavak sokféle nyelven, nevetés, kacagás, sirás és elcsukló zokogás, tört bucsuszavak, kiáltások, a matrózok jeladásai, sok, sok üzenet a Tengerentúlra . . .

Május 7-én este 7 órakor indult meg a Sofia (azelőtt *Hohenberg Sofia*) Európa felé. Utasainak száma 1360 volt. A hajó parancsnoka, Ettore Zar nagyszerű rendet és tisztaságot tartott fenn mindvégig a Sofián. Szívós erejű, kemény parancsnok volt Ettore Zar, a matrózok hűséggel engedelmeskedtek rendelkezéseinek. A Sofián uralkodó állapotokat össze sem lehet hasonlítani a Columbiával. Az utasok kivétel nélkül szerették, tisztelték a kapitányt.

Egy nápolyi asszonyt is vett fel többek között a hajó, aki miután az újvilágban megszülte gyermekét, megelégtelve a kivándorlás gyönyörűségét, hazájába

tért vissza. Ez az asszony rettenetesen szennyes, piszkos állapotban került a hajóra, ugyannyira, hogy a parancsnok, aki pedig a piszkos látványokkal szemben edzett ember volt, annyi szennyes kíváncsi volt szállított már hajóján, nem bírta el a borzalmas látványt, amint ez az asszony gyermekét láplálta, hanem megbizta a stewardját, hogy *fürösztesse meg*. Az asszony ekkor térdre borulva könyörgött a parancsnoknak, hogy az istenért, csak nem tesz vele ilyen szégyenletes dolgot, ő hat gyermeket hozott a világra, de ilyen csufság, *hogy megfürösszék*, még soha, de soha nem történt meg vele. A kapitány erre, minthogy nem az volt az intenciója, hogy ilyen „szégyent“ tegyen rajta, hanem hogy megfürössze az asszonyt, elengedte a fürdést.

Nem hiszem, hogy egy becsületes, tisztességes magyar sertés képes volna olyan rettenetes szennyben fetrengeni, mint ezek a délolasz és délspanyol kíváncsiak!...

Négy nap múlva Santos-ba érkeztünk. Itt nagy meglepetés ért. A kikötőben várt a hajóra a Columbiával kivándorolt 360 osztrák tisztli család közül körülbelül 30, akik *lerongyolódottan, kiéhezve, elcsigázva, minden holmijukat, ékszerüket eladták, csak hogy egy krajcár nélkül visszatérhessenek Európába*. A többiek ott maradtak *Brazília sikságain, mezősegein és városaiban szétszórva*... Minden képzeletet felülmúl ezeknek a szerencsétlen embereknek szörnyű megpróbáltatása. Ők is a már említett ügynökök karmai közül szabadultak ki végtelen sok szenvedés, gyötrődés után... Sohasem fog ezeknek az embereknek többé eszébe jutni az, hogy — kivándoroljanak Délamerikába...

Az Egyenlítőnél hatalmas vihar támadt a tengeren. 15 méteres hullámok tíz órán keresztül hánytákvetették a Sofiát. A hullámok még a hajó kéményén is átsaptak néha. Sohasem éreztem még oly furcsán magamat, mint ekkor. Sem állni, sem ülni, sem aludni nem lehetett. A matrózoknak is állandóan fogózkodni kell valamibe, mert különben lesöpri őket a vihar a hajóról.

Könyvem mellékletében a viharról 'képet is köz-

lök, amelyet a hajó gépésze készített. A Sofia néha 30°-os szögben hajlott a tengerhez, majd toronymagasságu hullám kapta a hátára, hogy ismét a mélységbe zúdítsa. A sok mentőcsónak ilyenkor valósággal kómi-kum-számba megy, hiszen ha ilyen vihar alkalmával katasztrófa történék, képtelenség a mentőcsónakokat használni.

Amikor hajónk a vihar lecsillapultával a gibraltári-szorosba futott be, Spanyolország felől ismét hatalmas szél csapott meg bennünket. Ennek az ellenviharnak tulajdonítandó-e, avagy sem, nem tudom, hogy másnap mintegy 150-en megkaptuk a *spanyol-betegséget*, köztük jómagam is. Szerencsére a betegség könnyű lefolyású volt, 4—5 nap alatt elmúlt a hajóról a veszedelem.

És a Sofia röpült a tengeren tovább... *Brindist* környékén parancsnokunk azt a katonai utasítást kapta szikratávíron, hogy álljon meg Lussin-Piccolo kikötője előtt. Odaérkezvén, egy tengerésztiszt szállt fel a hajóra, tudatván, hogy ez az intézkedés *D'Annunzio* miatt történik, aki ujabban *Fiumében* elzárva lévén, *élelem hijján hadihajóival elfogja és kirabolja a Kvarneró-öböl előtt elhaladó hajókat*. Legutóbb is egy kereskedelmi hajóról 800 tonna búzát rabolt el. Ennek következtében Lussin-Piccolótól kezdve Pólaig 11 olasz hadihajó és 16 torpedónaszád kísérte a Sofiát, hogy megvédje a fiumei diktátor kalózkodása ellen.

Junius 9-én végre feltűntek a szemhatáron a *Karszt* komor sziklái és a fekete hegyek aljában kékllett *Trieszt* gyönyörű látképe . . .

Mindenkinek, aki hazájába tért vissza, könnyek szöktek a szemébe . . . zokogó, mámoros öröm vett erőt mindenkin, még a legutolsó matróz is örült, hisz annak is *Triesztben* volt a családja . . .

És hat hónap után ismét *Triesztben* voltam. A szállók zsufolva magyarokkal, mindenütt menekült kommunisták és magyarul beszélő árdrágitók.

Junius 12-én megérkeztem *Budapestre*. Utazásomról és annak eredményeiről azonnal jelentést tettem *Horthy* Miklós kormányzónak, mint a *Budapesti Hírlap* kiküldött tudósítója, beszámoltam utamról.

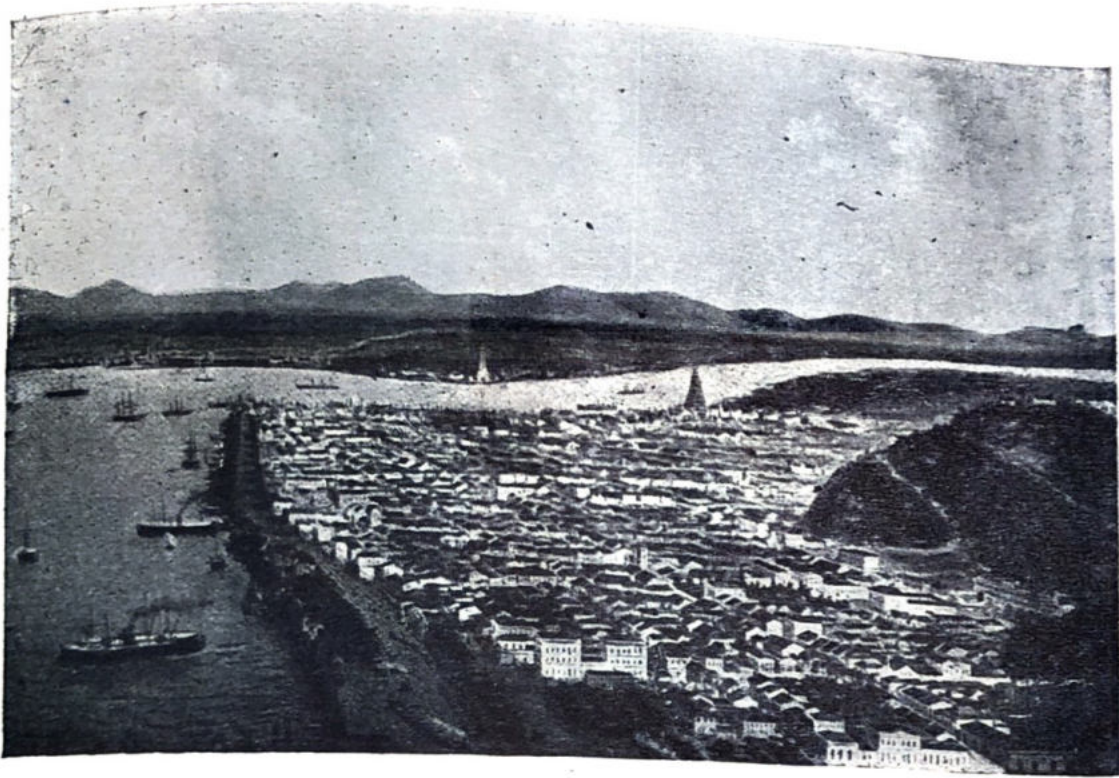
Rákosi Jenőnek, a *Budapesti Hírlap* főszerkesztőjének és a magyar külügyminisztériumnak.

Hazaérkezésem óta száz meg száz ember ostromol ezzel a kérdéssel: *hogyan lehet kiutazni Argentínába?* Ezeknek a kivándorlási lázban égő honfitársaimnak csak egyetlen őszinte tanácsot adhatok.

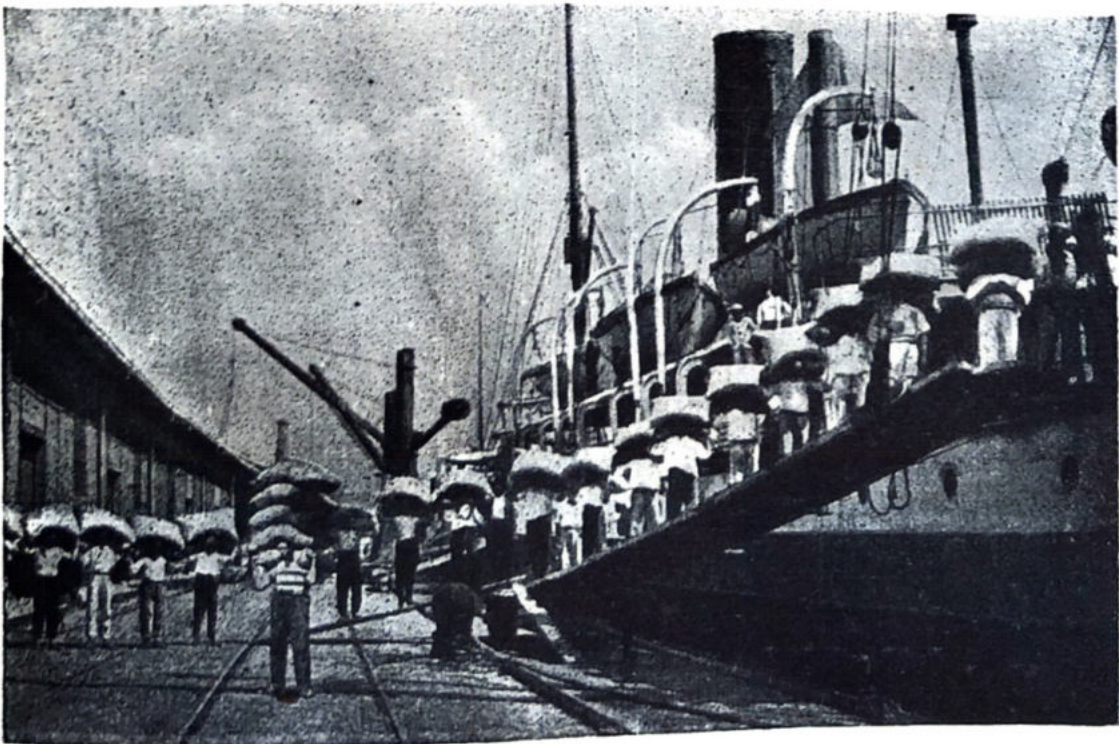
Bármilyen hivatása legyen annak az embernek, aki Argentínába akar kivándorolni, először is tanuljon meg spanyolul, azután gyűjtsön össze annyi pénzt, hogy legalább másodosztályu hajójeggyel utazhassék ki, vigyen magával akkora összeget, hogy odakünn egy évig munka nélkül kereshessen magának megélhetési lehetőséget és hogy minden körülmények között maradjon annyi pénze, hogy onnan bármikor hazatérhessen. Ez ma körülbelül egymillió korona. És ha ez az összeg netalán rendelkezésére áll az illetőnek, akkor pedig a legokosabban cselekszik, — ha itthon marad! . . .

ELBIDA projekt

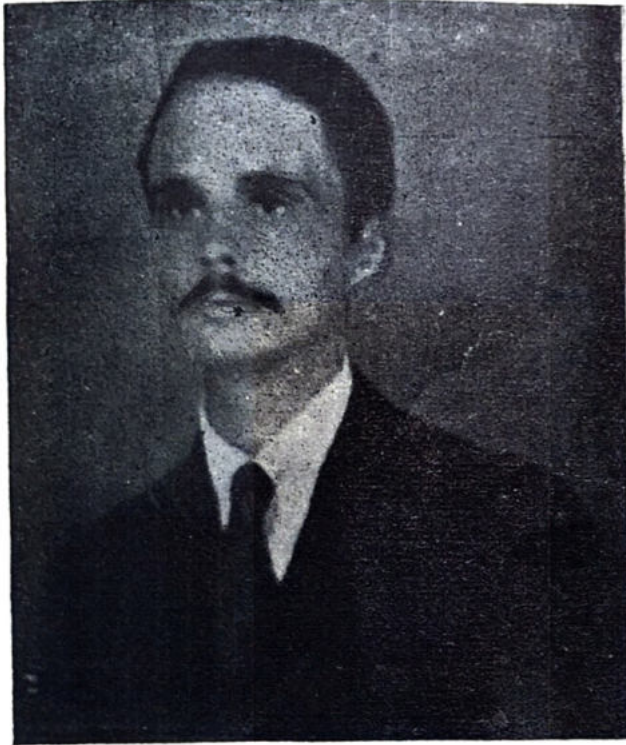

Brazília. Santos városának latkepe

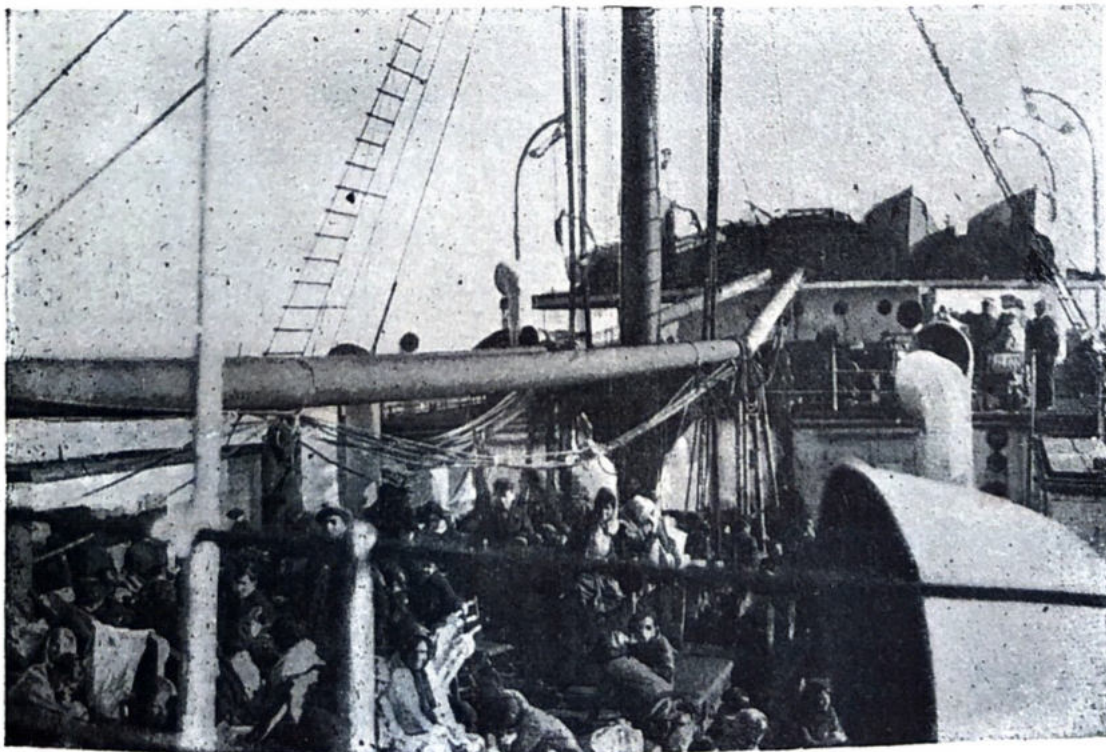

Brazília. Kávéberakodás a santosi kikötőben

ELBIDA projekt

Van Balen, a La Nacion belső munkatársa

Kivándorlók a „Columbián”

ELBIDA projekt

Buenos-Aires. Az Országház tere farsangi kivilágításban

Buenos-Aires. Farsangi kivilágítás az Avenida de Mayon

ELBIDA projekt

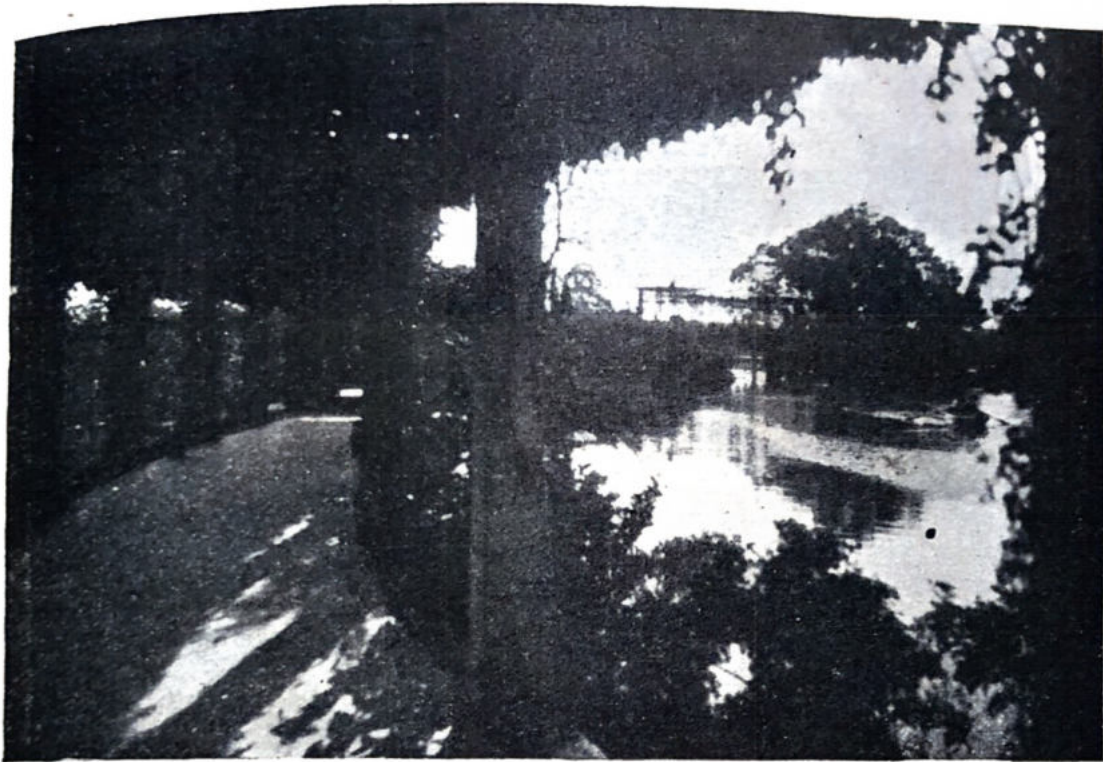

Buenos-Aires. Avenida de Mayo

Az argentinai lovasság diszfelvonulása a nemzeti ünnepség alkalmával

ELBIDA projekt

Buenos-Aires. Ligeti sétatér

Buenos-Aires. A „városligeti“ tó

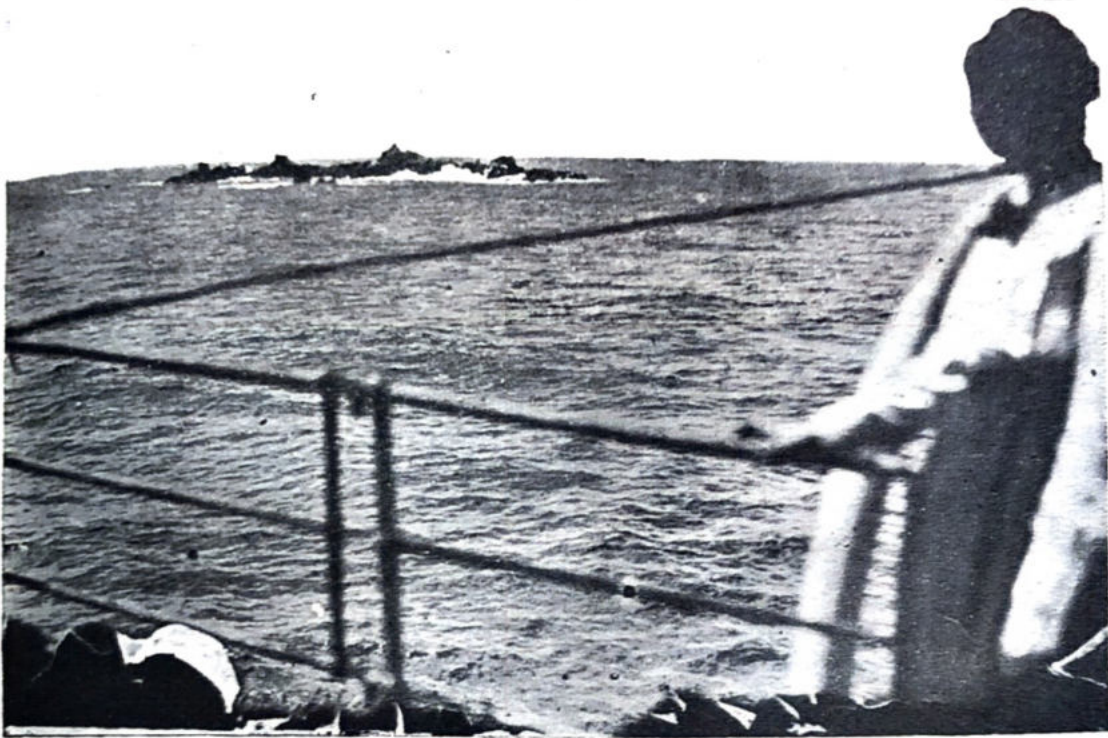

Clarissa Selwinne, az argentinai mozikirálynő

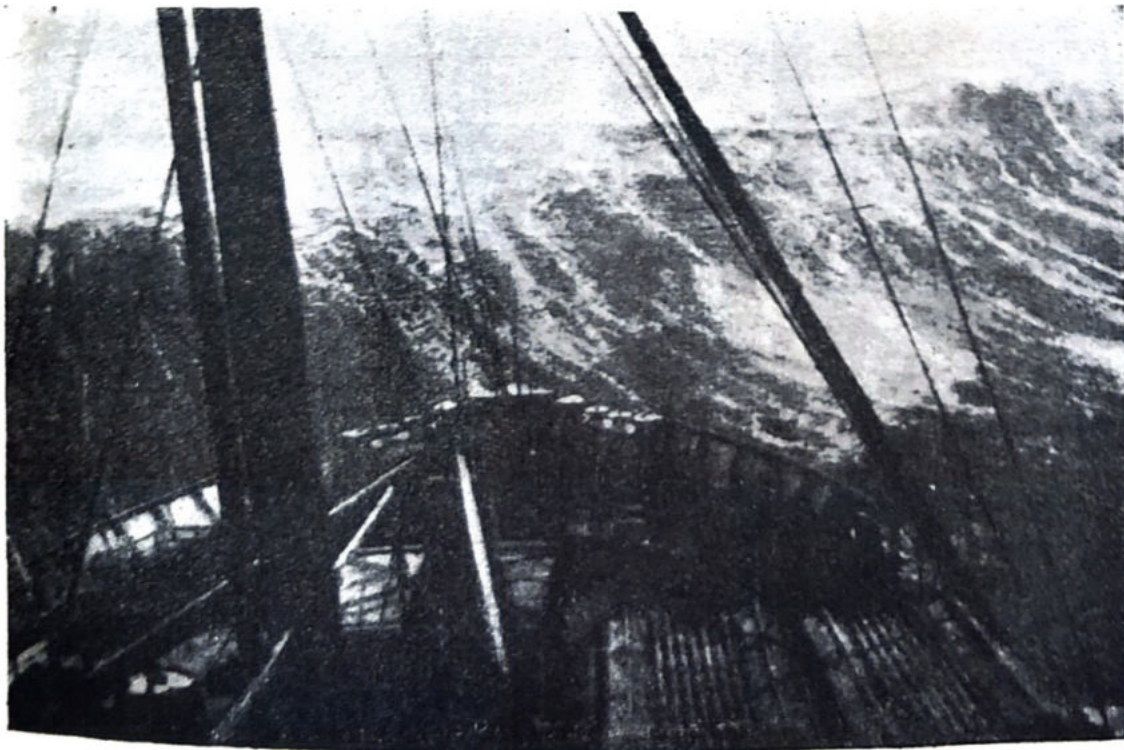

D'Artillac Brill argentinai holland követ és neje

ELBIDA projekt

San Paul Roks szigete az Atlanti Óceán közepén az Egyenlítőnél

Vihar a tengeren. A „Sofia“ gépészének felvétele

ELBIDA projekt